

2739
2740
2741

2742
2743
2744

26
W-3088

2010

FB 2001

5015

my 58

2072

75

Printed in Turkey

ՋԱՏԱԳՈՎՈՒԹԻՒՆ

ԻՆ ԻՐԱՏԱԿԱՆԻ

ԸՆԴԴԻՄ

ԲԱՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ

ԿՈԶՈՒԱԾ ՏԵՏԲԱԿԻՆ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

= ՌՅԲ =

281
281.6

✓ ԳԼՏԵԳՐՈՎՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆ ԻՐԱՏԱԿԱՆԻ

ԸՆԴԴԻՄ

ԲԱՆ ԱԻԵՏԱՐԱԿԱՆ

ԿՈԶՈՒԱԾ ՏԵՏՐԱԿԻՆ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. ՅԱԿՈԲԱՅ ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ

ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ

ՊԱՏՐԻԱՐԻՒ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՄԻԻ ՀԵՆՏԻՍԵԱՆ

— 1852 —

66 Քանիչ ցայսնիւնց է բարիք-իւնն Աստուծոյ
 77 յերկնից ՚ի վերայ ամենայն ամբարշտութեան և
 77 անիրաւութեան ճարդիան. որք զճշմարտութիւնն
 77 Աստուծոյ անիրաւութեամբ ունին : Այսն զի
 77 Գիտութիւնն Աստուծոյ ցայսնի է ՚ի նոսա,
 77 քանիչ Աստուծ իսկ ցայսնեաց նոցա :

(Հռովմ. Թ. 18-19) :

66 Հնազանդեցարոսք այսոհեպէ- Աստուծոյ՝ և
 77 կայէք հաւատաւի շարախօսին :

(Յով. Գ. 7.)

Աւելց զիւրոսք ՚ի շարութեան և շրթոնսք չո
 յի խօսեացին զնենգութիւնն :

(Սաղմոս. Եղ 41. 13. համար) :

ՀԱՅԱԶԳԻ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ

Ս'ի միայն հաւատքէն կախուած
ըլլալով մարդկային թէ՛ անցաւոր թէ՛
հանդերձեալ կենաց երջանկութիւնը
կամ թշուառութիւնը, թեթեւ բանի
մը տեղ չենք կրնար դնել աս նիւթիս վը-
րայօք եղած երկպառակութիւնները :
Ուստի ծանր պէտք է որ քննեմք ան ա-
մեն վարդապետութիւնները՝ որ Աւետի-
սեանի անունին տակ ծածկուած՝ մեր ա-
մեն միտքերը կը խռովեն . (և գուցէ ու-
մանց խիղճն ալ անհանգստութեան մը
մէջ կը ձգեն), որ չըլլայ որ առաքեալը
մեզի ալ ըսէ , « Ո՛վ անմիտ գաղատացի-
ներ , ո՞վ նախանձեցուց ձեզի ճշմար-
տութեան չի հնազանդելու : » (Գա-
ղա . Գ . 1 .)

» Ստուգութեամբ կ'ըսեմ՝ Քրիստոսով
» և չեմ ստեր . կը վկայեն ինձի իմ
» միտքս սուրբ Հոգւով : Որ ինձի

« խիստ տրտմութիւն է և անպակաս ցա-
 « ւեր իմ սրտիս : Որ ուխտիւք կը խընդ-
 « րէի ես ինքնին նզովուիլ Քրիստոսէն՝
 « իմ մարմնական եղբայրներուս և աղ-
 « գականներուս համար : » (Հոմ. Թ. 1—3.)
 Ուխտիւք կը խնդրէի՝ կ'ըսեմ, ես ինք-
 նին նզովուիլ Քրիստոսէն, քան եթէ մէկ
 մարմինը և մէկ հոգին, կամ որ նոյնն է,
 մէկ հացը և մէկ մարմինը Վաթիլոնեան
 խառնակութեան մէջ տեսնել : Այսինքն
 թէ՛ « Ամենքնիս Որդւոյն Աստուծոյ հա-
 « ւատքին և գիտութեանը միաբանու-
 « թեան մը հասնելու » (Եփես. Գ. 13.)
 տեղ՝ ըլլալու է եղեր որ տեսնամք ամեն
 մէկերնուս վարդապետութիւնը մէկըդ
 մէկու անմիաբան, ան ալ շատ տեղ
 յայտնի վարդապետութեանց մէջ :

Աւետարանին մէջ ոչ երբէք գտնուած
 է անանկ խօսք մը որ Քրիստոս գործքով
 ալ կատարած չըլլայ. ինչպէս նաեւ Առա-
 քեալք որ անոր ճշմարիտ հետեւողներն
 էին : Ուրեմն անոր աշակերտներն ալ
 պարտին իր առաջնորդութեամբը վար-
 ուիլ, և քարոզածնին Գործքով ալ կատա-
 րել : Այլ թէ որ « Ապաքեն մարդկան ծա-
 « նրը և կրելու դժուար բեռեր, և մարդ-

“կան ուսերուն վրայ դնեն, և զանոնք
 “իրենց մատովը շարժել չեն ուզեր” նե՛
 Հրէից “Դպիրներուն և փարիսեցիներ
 “րուն” (Սափ. իգ. 2--4.) բաժինը ու
 նին :

Արդ՝ առ առանկ ըլլալով՝ Քրիստոսի
 ամենայն հեղուծեամբ կ'ըսեմք մեր բա
 նագատին, (Ի՛նչն Աւետարանականին հե
 ղինակին) “Նախ քու աչքէդ դերանը
 “հանէ. և ետքը քու եղբօրդ աչքէն չիւ
 “ղը հանելու նայէ :” (Ղ-ի. զ. 42.)
 1847 ին ՚ի Ղալաթիայ տպեալ Աւետա
 րանական տետրակներուն մէջ գրուած
 “Ալլաբհային, անյնասէր, փառամոլ Լիկիէցա
 “հաններ” (Լի-գ. երես 148.) և նոյն իսկ
 Ի՛նչն Աւետարանականին մէջ գրուած “նա
 “խապաշարեալ Տարդիկ, առբե գրոց հմար-Լեւանը
 “սգէնս Արեւելիսիոյս” (երես 14. և 7 երեսի
 Ժանօրո-Լեւանը մէջ) բառերը չի տեսնալով
 կամ մոռնալով, երկրորդ երեսին մէջ կը
 քամահրէ Հայոց Պատրիարքը՝ զիւրենք
 “մոլար աղանդապետներ . . .” անուանե
 լուն համար : Աւ թէ որ ձեզմէ մէկը
 1848 թուականին տպուած Աւետարանա
 կան տետրակներուն գ. թուոյն մէջ ու
 րիչներէն վճռուած՝ և հեղինակին հաս
 տատու թեամբ գրած ածականները, և

իրենց կարապետը՝ կամ բողոքականու թէ հիմնադիրը եղող Սուտեր Վարդապետին ան «սանկէի» ածականներն ալ յաւելցնէ՝ որոնցմով Պապերը, Կարդինալները և Կայսրները ստակեր է, (Տե՛ս 1850 ին ՚ի Վիեննա պալատի Ղապերի վարդապետ պատմութեանը Դժ, Գրեթե պապականութեանը որանալէն ետքը ամէն էջերուն վրայ) ան ատեն արեւու լոյսին պէս յայտնի պիտի տեսնայ՝ որ իրենք չ'են համաձայներ՝ Սիրեցէք ձեր թշնամիները, բարի ըրէք ձեր ատելիներուն, օրհնեցէք ձեզ անիծողները . . . » (Վոյ. Դ. 27.) խօսքերուն. որն որ կ'ուզէր՝ որ մենք համաձայնէինք անոնց. (Տե՛ս Բան Աւարանական, Երեւ 2.) թէպէտ և ՚ի ըսկըզբանէ անտի համաձայնած եմք :

Հիմայ նախ ամենայն յարգութեամբ ազդարարու թիւն կ'ընեմ այն արդոյ Հեղինակին՝ որ մենք մեր թշնամիները համարած չ'ենք զիրենք. և եթէ իրենք՝ մեզ իրենց թշնամիները համարելով այս Գիրքը ըրեր են նէ՝ (թէպէտ և իրենց ունեցած խորին իմաստութիւնը կը խայտառակի ասով,) փաստ չ'ըներ. բաւական է որ գիտնան՝ որ իւր խրատականին պարունակած ածականները Նկեղեցւոյ թըշնամւոյն կ'վերաբերի, և ոչ թէ մեր անձ-

նական թշնամւոյն : Ինչու որ Հայոց
Լեկեղեցին աղէկ վարժած է՝ չարին հա-
կառակ չ'կենալու . » (Աստ. Է. 39.) և
աղէկ գիտէ որ « ամէն մարդ , որ կ'ատէ-
իր եղբայրը , մարդասպան է : » (Յօհ. Ե-
ռաջին կաթ. 15.)

Իրան որ՝ կ'ըսեմ , թէ որ Աւետարա-
նին՝ օրհնեցէ՛ք յեր անիծողները՝ . . . խօսքերը
Լեւի մտադրութեամբ մ'ալ կարգալու-
րլար նէ՛ մեծապէս պիտի ամբշնար իրեն
վկայութիւն բերելու . երբ որ « Աի-
» րեցէք յեր թշնամիները , բարի ըրէք
» յեր ատելիներուն , օրհնեցէք յեր անի-
» ծողները » կ'ըսէ , և ոչ թէ Լեկեղեցւոյ
թշնամիները :

Այդ ազնիւ բանադատը իր խօսքը
չուտով պիտի փոխէր այս նիւթիս վրայօք ,
թէ որ սուրբ գիրքերը կարդացած ըլլար .
ասոր համար՝ « Իրեցէ՛ք յեր Թշնամիները ըսողին
սա խօսքերն ալ կը ցուցնեմ անոր :

« Իժերու ծնունդներ , ի՞նչպէս կարե-
» նաք բարիք խօսելու , որ չարեր էք . . .
» Ազգ չար ու շնացող . . . կեղծաւոր-
» ներ . . . Ո՛վ անհաւատ և թիւր ազգ . . .
» (Աստ. Ժբ. 34—39. և Ժե. 7. և Ժե. 6.)
» Դուք սատանայի զաւկներ էք . . .
» (Յօհ. Ը. 44.) Լը ան դարձեալ Պետ-

որոսին կ'ըսէ . կորսուէ՛ սատանայ . . . »
 (Մատ. ԺԷ, 23.) Յովհաննէս աւետարա-
 նիչ աս ալ կ'ըսէ՝ որ « չուանէ խարաղան
 շինեց ու տաճարէն դուրս հանեց բո-
 լոր ոչխարները, արջառները . և հա-
 տալաճառներուն պղինձները ցրուեց,
 ու սեղաննին կործանեց » : (Վ. Է. 15.)
 (որեմի Բրիսպոս հեղոթեամբ լարո-իւ ճո-
 րէ է :

Յուդայու կաթուղիկեայց թուղթն
 ալ ասոնք կը պարունակէ :

« Լսոնք են ատեցեալներ, իրենց ցան-
 կութիւններնուն ետեւէն գացող շոգ-
 մոգներ . իրենց սէրերնուն մէջ խար-
 դախութեամբ, ձեզի հետ ուրախակից
 կ'ըլլան . աներկիւղ անձերնին կը ճարա-
 կեն : Հովերէն տարուբերեալ անջուր
 ամպեր, ստղակորոյս՝ անպտուղ կրկնա-
 մեռ՝ արմատաքի խլուած ծառեր : Օր-
 լու անսաստ ալիքներ, որ միշտ իրենց
 անձերուն ամօթը կ'փրփրեն . մուր
 աստղեր, որոց խաւարին վիհը յաւի-
 տենից պահուած է : Լսոնք՝ իրենց ան-
 ձանց ցանկութիւններուն համաձայն
 գացող տրանջողներ և շոգմոգներ են .
 և իրենց բերանները ամբարտաւանու-
 թիւններ կը խօսին . առ երեսս ակնա-

“**ՈՒԼ Կ'ըլլան օգտի համար :**” (**համար 12—13—16 .**)

Պօղոս ալ Լշիմասին ասանկ ըսաւ :

“**Ո՛վ ամեն նենգութիւնով ու խորա-**
մանկութիւնով լեցուն սատանայի որ-
դի , ամեն արդարութեան թշնամի .
“ Ե՞ս Լեւր Տերշը Դեղ ճամբաները Բի-րեւն , ”
(Պրծ . Ժգ . 10 :)

Լսոնք ցոյց տալով Քրիստոսով կը խրա-
տեմ մեր իմաստուն բանագասը որ ա-
սանկ յայտնեալ խօսքերու դէմ չ'գրչա-
ղինուի . և թող չ'խրատէ Հայոց Պառ-
րիաբքը , ըսելով , (Տե՛ս Երե՛ս 2 .) “ Տերտջը
“ ծառային պէտք չ'է կռիւ ընել , հապա
“ հեղահոգի ըլլալ ամենուն . սորվեցնող ,
“ ոխ չ'սահող , հանգարտութիւնով խը-
“ րատել հակառակ կեցողները . որ ըլլայ
“ թէ Լստուած ապաշխարութիւն տայ
“ անոնց՝ ճշմարտութիւնը ճանչնալու հա-
մար :” (**Երկրորդ ՏԻՃ . ք . 24—25 :**) **Վա-**
սըն զի՝ ան աղէկ սարլած է կռիւ չ'ընե-
լու : **Եւ թէ որ ըսէ՝ թէ “ Լսալիսի**
“ խօսքեր չ'են վայելէր քրիստոնեայ ե-
“ պիսկոպոսի և Պատրիարքի մը սրբազան
“ պաշտօնին ու իշխանութեանը . . . ”
(Բան աւել . Երե՛ս 2 .) Լսոր կ'ըսեմ որ Լ-
աւրբելոց թղթերը Գոնէ անդամ մը կար-

դայ նէ՝ այդ խօսքերուն պատասխանը
կ'առնէ . որոյ մէջէն որ հոս քանի մը
խօսքեր ցուցուցինք : Եւ թէ որ սա խօս-
քերըն ալ ցոյց տամ՝ որ Պատրիարքական
պաշտօնին բարձր իշխանութիւնը կը ցը-
ցունէ , և որուն մէջ որ Երանելի Նաթ-
եալը Վայելցոյցեր է անանկ խօսքեր , կարծեմ
իր խորին տգիտութիւնը պիտի տեսնայ :

“Եւ հիմայ բացէն կը գրեմ , յառա-
”ջուց յանցանք գործողներուն և ուրիշ
”ամենուն , որ թէ որ դարձեալ գամ
”նէ չ'պիտի խնայեմ . (ուրիշն Պօղոս Խա-
”ճոցեր է հեղո-թեամբ Վարդիլը .) . . . (Կոր
”համար ասիկայ հեռուէն կը գրեմ , որ
”եկած ատենս սաստկութեամբ չ'վար-
”ւիմ , իշխանութեանս համաձայն : ”
(Երկ . Կորն . ԺԳ . 2—10 :)

Տիտոսի ալ ասանկ կը գրէ .

“ Պարտ է Եպիսկոպոսին . . . վերա-
”կացու ըլլալ վարդապետութեան հա-
”ւատարիմ բանին . որ կարող ալ ըլլայ
”վարդապետութեան ողջմտութիւնովը
”մխիթարելու , և հակառակորդները կըշ-
”տամբելու : Քանզի շատերը անհա-
”զանգներ , ստախօսներ , և մտախաբներ
”են . . . վասն որոյ (Արեւոյցուց միշտ
”ստախօսներ , չարաձճիներ , դատար-

„կապորաներ ըլլալուն համար) աւելի
 „խառիւ կշտամբես զանոնք . որ հաւատք
 „նուն մէջ առողջանան . . : Կըխոստանան
 „զԼստուած գիտնալ . և իրենց գործքե-
 „րովը կ'ուրանան . պիղծէր և անկո-աննէր ,
 „և ամէն բարի գործերո- անպիպանէր : ” (Թ .
 7—9—10—13—16 :)

Բան աւետարանականին ըսածին նա-
 յելով , (Գեա երես 2 .) “ Կ'երևայ թէ աս
 „խօսքերը ըսած ատենը՝ Պօղոս Լուաբ-
 „եայը մտցած է որ երբ որ Սիքայէլ
 „Հրեշտակապետը՝ բանասարկու սատա-
 „նային հետ վիճելով պատասխան կու-
 „տար Սովսէսին մարմինին համար ,
 „չ'համարձակեցաւ ան հայհոյութեանը
 „դատապարտութիւնը ինքը տալու . հա-
 „սկա ըսաւ , Տէրը յանգիմանէ քեզ : ”
 (Յո . 9 :)

Հոս կարևոր գործ մըն է նաև քննելը՝
 որ Եկեղեցին երբեմն աղանդաւորները
 կը նզովէ նէ՝ իշխանութիւն ունի՞ մի :
 Պօղոս Լուաբեալ առ Կորնթացիսն գրած
 առաջներորդ թղթին մէջ կ'ըսէ . “ Սեր
 „Տէրոջը Յիսուսի Քրիստոսի անուամբը ,
 „և իմ հոգիիս զօրութիւնովը հանդերձ
 „մեր Տէրոջը Յիսուսի Քրիստոսի՝ (զօ-
 „րութիւնովը) մէկտեղ ժողովուրդ : Սաա

եալ Լիկեղեցիին հէպ հաղորդութիւն ունենան ,
 ասիկայ թատերական խաղ մը ձևացնել
 է , և ոչ թէ սատանային մատնել :

Տէրը իր մեղացը մէջ յամառեալ մը
 նացողներուն համար՝ ասանկ կ'ըսէ :

« Թէ որ քեզի . . . և երկու վկանե-
 » լուն . . . և Լիկեղեցիին մօտիկ չ'ընէ ,
 » քեզի հեթանոսի և մաքսաւորի պէս
 » ըլլայ : Իրաւ կ'ըսեմ ձեզի , թէ որ կա-
 » պէք երկրի վրայ՝ երկնից մէջ կապուած
 » ըլլայ . և թէ որ արձակէք երկրի վրայ՝
 » երկնից մէջ արձակուած ըլլայ : » (Սա .
 ԺԸ . 16—17—18 :) Եւ գործք Մատթեոսը
 կարդացած ատեննիս՝ կը տեսնամք որ
 Պետրոս Մատթեալ Մանիան ու Սափի-
 րան անիծեց , Մտուծով . (Գործ . Ե .
 1—10 .) Հայոց Լիկեղեցին ալ Հոգւոյն
 սրբոյ փորձիչներուն դէմ աս գործքիս
 ձեռնարկու կ'ըլլայ՝ առանց հոգին անի-
 ծելու : Եւ « Մեր պաշտօնեաները իշխա-
 » նութիւն ունին՝ ինչպէս որ Մատթեալները
 » ըլին , իր անուանովը մարդիկներուն ծա-
 » նուցանել թէ՛ ամեն ով որ Մատթեալ
 » ներուն քարոզածէն ուրիշ Մատթարան
 » կը քարոզէ նշանաւ ըլլայ : » (Մատթ .
 Լի . 10 :) Եւ թէ որ ըսեն , « ինչ-

« Կէս որ Պօղոս աս նշովքը * յատուկ մէ-
 « կու մը համար չ'ըսաւ , անանկ ալ (Ե-
 « կեղեցին իրաւունք չ'ունի մասնաւոր
 « մարդիկներ որոշել և անոնց նշովք կար-
 « դալ : » (Ե-եփ . Գեփ . Լի- առաջին 10 .)
 Խոնարհաբար կը պատասխանեմ անոր թէ՛
 մուցեր է արդեօք իր 7 և 8 երեսներուն
 վրայ դրած ան երեք մարդիկը՝ որ Պօղոս
 Նաբեալ սափանային հասկեր եր , և անոնք
 յախնէ անոնք որոշելով Եկեղեցին ալ
 իմաց կուտար՝ որ անոնք ալ սատանային
 մասնեն : (Երկրորդ կորն . ք . Գլուխը ամբողջ
 կարդա . և առաջին Տիմ . Թ . 20 :)

Հիմայ գիտցանք որ Տէրօջը ծառան
 մէկը Նստուծմէ նշովեալ ծանուցանելով՝
 կոռու եղած չ'ըլլար , ան կեղահոգի է , և
 չ'ըլլալուն ալ պատճառ մը չ'կրնար ցու-
 ցընել մեր բանադատը . սորվեցնող կ'ըլ-
 Լայ միշտ չարողելովը , ոխ պահելն ու չ'պա-
 հելը մէկը չ'կրնար հաստատել . հակա-
 ռակ կեցողները արդէն հանդարտութեամբ
 խրատած է , և յամառեալներն ալ սափանային
 հասկած , ու զղջացողները Եկեղեցւոյ գիր-
 կը տարած է :

* « Այլ թէ մէք կամ հրեշտակ յերկնից աւետի-
 րաններցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ՝
 « նշովեալ լիցի : » (Գաղատ . Թ . 8)

Խօսքը կարգաւ լմացունելու համար
մէջ կը բերեմ հոս Բանագրանքի տետրա-
կին (Աւետարանական տետրակներուն
առաջին թուոյն) սա խօսքն ալ, « Թէ որ
» մէկը . . . պատասխանէ թէ հիմակ
» ուան Եկեղեցականները մարդ չեն ա-
» նիծեր, հապա միայն Աստուծոյ անէծ-
» քը այն մարդուն վրայ ըլլալը կ'իմացու-
» նեն : Ասոր դէմ մենք ալ պատասխան
» կուտանք, երբ որ Պօղոս Սարգսիւհան
» Հոգիով իմացուց թէ Աստուծոյ պատիւ
» ժը Եղիմաս մագին վրայ պիտի իջնայ
» կը տեսնանք որ շուտով եղաւ, ու ան
» կէտին անոր աչքերուն մշուշ ու խա-
»ւար իջաւ : Բայց հիմակուան Եկեղե-
» ցականները որոնք իր պարծենան ըն Պօղոսին
» ունեցած իշխանութիւնը իրենք ալ ունին, եր-
»բեմն շարաթներով ամիսներով ու տա-
» րիներով մարդ կը բանագրեն ու տակա-
»ւին անանց պարկժ չը չէ Գար : » (երեւ 12 :)

Նախ կ'ուզէ իմացնել որ Պօղոս Տարգա-
րեացած ըլլայ Եղիմասին վրայ որ կուրնա-
լու է . բայց սուրբ գիրքը կորնալո- Ե-
կամ պիտի կորնաս չ'ըսեր . հապա « Ես դոռն
կոյր ըլլաւ արեւ չէ պեանաս մինչեւ ատեն
մը » (Գործ . ԺԳ . 11 .) կ'ըսէ, վճռաբար
կը ցուցնէ որ իշխանի, և ոչ թէ կը մար-

գարեանայ :

Հետեւաբար կ'ուզէ իմացնել՝ որ Ա-
կեղեցականը Առաքելական իշխանութի
չունին, (որուն վրայօք խոստովանութե
վրայ խօսած ատեննիս պիտի խօսինք) ին
չու որ՝ Կղովքին լանցնիր : Ասոր համար ալ՝
խոնարհութեամբ իր կրօնակիցներուն մէ-
կուն մէկ խօսքը կը ցըցունեմ, որ իրեն
լիովին պատասխան մը կ'ըլլայ : « Հիմայ
» Երաշագործութեան օրն անցած է . Աստուած
» բրաւ անոնք 'ի հաստատութեան իր
» ճշմարտութեանը՝ երբ որ անիկայ աչ-
» խարհ պիտի խօթէր, և ապա հրաշք-
» ները գազրեցան : (Բան աւել. 16 :)
» Բայց ասոնք ան Բաներոն որ լին հասկնար Գեղ
» կը զրոյշեն » : (Յո. 10) :

Կ'երևնայ որ Աւետարանական նամա-
կին Հեղինակը շատ մեծ սրտաւսու-
թեամբ, կամ աւելի ազէկ է ըսելը, ա-
նէրևոյթ աչքով մը կարդացեր է Բան
խրատականը, որուն մէջ «Վորածին երա-
» խայից կոչել անուն զանուանս ասնելի
» սրբոց 'ի մկրտութեան նոցա » (Բան
աւել. 4 .) բառերը կարդալէն ետքը,
անէրևոյթ Գրչա- մ'ալ « որպէս զի կարողաս-
» ցին ընդունիլ զՀոգին սուրբ » խօսքե-
րը գրուած տեսնելով, « որպէս թէ փր-

կութեան հարկաւոր » (Բանկէթ . 3 .)
 ըսեր է . բայց կ'աղաչեմք իրեն որ աներե-
 ոյնն ունեցած աչքը գոցելով՝ երեւելի և
 եթ աչքով նայի . որպէս զի զոր զգարա-
 թեանց տեղի չի գտնայ :

Թերեւս հիմայ ոմանք ըսեն թէ մա-
 կաբերութեամբ ըսուած խօսք մը զըսար-
 առութիւն կրնայ մի ըլլալ : Կը պատասխա-
 նեմ որ՝ թէ որ այդ խօսքին մէջ՝ ադ պա-
 տիւնն կը զըկուի՝ անասիկ ես ձեր առ-
 ջին յայտնի դատաստան մը կը դնեմ՝ ո-
 լով երբեք չի պիտի մերկանայ իր փառքերէն :

Այս խորաքննին Հեղինակը մէկ մեծ
 անհամաձայնութիւն մը կը գտնայ Բան
 Խրատականին 14 երորդ երեսին վրայ
 գրուած խրատին և փաստին մէջ տեղը , և
 նոյնը ինք հասարակութեամբ թարգմանե-
 լով յայտնապէս ցոյց կուտայ իր տետրա-
 կին մէջ՝ որ Բերրած վկայութիւնը հասարակ-
 ուղածին ճիշտ հակառակն է : Այսին որոյ
 պարտ անձին համարելով բառ առ բառ
 հոս կը գրեմք , թէ՛ Բան Խրատականին
 խօսքերը իր փաստերուն հետ , թէ՛ Բան
 Աւետարանականին Խարգմանութիւնը իր հա-
 սարակութեանը հետ , որ ասանկ ընելով կեր-
 պով մը դատաւոր ընտրած կ'ըլլամք մեր
 Ազգը շեշտելն ու ծոռելն մէջ պեղը որոշելն :

Բան խրատականին 14 է.

որոյ երեսի պատճենը :

« Քանզի բարին չարէն
 « զատելը մեծ խմատութի
 « է. և էլի Դոս այս կարո-
 « ղութիւնը լոռիս քու Աղ-
 « զիդ ուղղախառ կարգա-
 « արինքոան և ողջամիտ գի-
 « րոանիւրոան բանիցը ուն-
 « կընդիր եղիր. մի վախնար
 « ի Բրիտտոսէ անտի հոս
 « տատեալ. . . սուրբ Եկե-
 « ղեցիս Հայոց՝ զքեզ ժա-
 « րուանգ դժոխոց բնելու
 « վարդապետութիւն չու-
 « տալաներ. և կամ քոս
 « քմաց իւրոց ինքնահնար
 « բան չեքարգեր. այլ միշտ
 « սուրբ գրովք կը հատա-
 « տէ. քանզի ուսեալ է ի
 « սրբազան Աւաքելոյն թէ
 « ամենայն գիրք Աստ-
 « ուածաչառնէք և օգտա-
 « կարք ի վարդապետու-
 « թիւն են, և յանգիմանու-
 « թիւն, և յուղղութիւն.
 « և ի խրատ արդարութե.
 « զի կատարեալ իցէ մարդն
 « Աստուծոյ յամենայն գոր-
 « ծքս բարութեան հաստա-
 « տեալ. (ք. Գ. 16.) և
 « թէ որ ինչ գրեցաւն ի
 « մեր վարդապետութիւն
 « գրեցաւ. զի համբարու-
 « թեամբ գրոց զոյցն ըն-
 « կալուք ու (Զ. Գ. 4.)

Բան Աւետարանականին

Թարգմանութիւնը Տերորի:

երեսին վրայ :

« Բան խրատականին 14
 « երորդ երեսին վրայ կը
 « կարգաք թէ Դոս Ժող-
 « վարդոյդ կարող լիք շիքա-
 « ին ու սխալին ճշ պեղե-
 « րորդեալ. և անոր համար
 « պէտքէ որ խոնարհալեամբ
 « ծախ ընէր հաշանայնեոան և
 « վարդապետութեան սրոնք կա-
 « րող են ձեզի սորվեցնե-
 « լու : Ասիկայ հաստատե-
 « լու համար երկու վկայուի
 « յառաջ կը բերէ. Ամէն
 « գիրքերը. . . և ինչ որ գր-
 « ուեցաւ. . . թէ որ ձեզմէ
 « մէկը իր Աւետարանը բա-
 « րնայ և՛ կարդայ, պիտի
 « տեսնայ որ նորին սրբաղ-
 « նութիւնը ասոնցմէ աւելի
 « աղէկ վկայութիւն չէր
 « կրնար գտնալ իրենը հեր-
 « քելու և հաստատել ուղա-
 « ծին ճշդ հակառակը հաս-
 « տատելու համար ո :

Յիրաւի միայն իր թարգմանութիւնը
կարդացողները մեծ անհամաձայնութիւն
պիտի գտնան խօսքին և փաստին մէջ.
բայց երկուքը մէկ տեղ կարդացողներն
ալ մէկզմէկէ այնչափ հեռու միտքեր պի-
տի գտնան աս երկու միեւնոյն գրութիւն-
ներուն մէջ՝ որչափ որ հեռու է Արեւել-
քը Արեւմուտքէն : Օրօր օրինակ , առջի-
նը՝ Լեո-Լեամբ Եփեով կը խօսի , երկրորդը
սորադասական կը թարգմանէ : Առջինը՝ « Ե-
փե դու այս կարողութիւնը չունիս » կ'ը-
սէ , երկրորդը « դուք ժողովուրդքդ կա-
րող չե՞ » կը թարգմանէ : Այնչէն չէր ըներ
աս մեր սրատես բանագաւոր՝ որ Բան
Խրատականին աս յօդուածը կրկին և
կրկին կարդալով՝ Եփե շաղկապը տեսնար ,
ու իր գրուածքին սկիզբն ալ գնէր , որ
խօսքին միտքը ամենեւին իր կերպը առ-
նէր : Բայց մէկ մեծ դիտողութեան ար-
ժանի բան մը կայ որ չի թողուր աս բա-
նը ընելու : Իր զրպարար-Լեանցը պեղէ չեպիտի
Գրնայ : (Թէ որ աս Խամովին Կո-րո-Լի-նը յան-
յըն լառնէ նե՛ , Հայկեան Կանը ճրագին յոյսը Խա-
նար չէ պիտի կրնայ ցո-ցընել . ան ալ պարզա-
միտներուն առջին :

Իր տեսարակին դռանը վրայ Պօղոսով
կը պարծի թէ ,

« Քանզի մենք ուրիշներուն պէս չենք,
 » որ Աստուծոյ կը վաճառեն. հապա՛ որ
 » պէս թէ հաւատարմութիւն, հապա՛ որ
 » պէս թէ Աստուծմէ Աստուծոյ առջեւը
 » Քրիստոսով կը խօսինք : Հապա մեկդի
 » կեցանք ամօթալի ծածուկ բաներէն .
 » որ խարդախութիւնով չի վարուինք , և
 » խարդախութիւն չընենք Աստուծոյ խօս
 » քին մէջ . բայց ճշմարտութիւնը յայտ
 » նելով՝ անձերնիս մարդոց ամեն մարեւ
 » բուն ընծայենք Աստուծոյ առջեւը : »
 (ք . Կրի . ք . 17 և ք . 2 .) (լէ թէ ան՝ որ իր
 անշը կ'ընծայեցո՛ւնէ ընտրեալէ , հապա ան՝ որ
 Տէրը կ'ընծայեցո՛ւնէ : ք . Կրի . Ժ . 18) :
 Ուրիշ տեղ մըն ալ սանկ աղաչանք մը կ'ը
 նէ : « Կաղաչենք ձեզի՛ որ թեթեւ բա
 » ներ չի համարիք զանոնք , (իր դժուածք
 » ները) վասն զի՛ ո՛չ թէ մեր ճշմարտու
 » թիւնները՝ այլ Աստուծոյ ճշմարտու
 » թիւններն են անոնք : » (Բան աւետ . 41 .)
 (Ասանկ կ'օւղէ նաև Աստուծոյ բերանը
 դնել իր ստութիւնները , որպէս թէ ան
 կէ քարոզուած ճշմարտութիւններ :)

Չ'եմք գիտեր թէ արդեօք աս բանե
 ցուցածը խարդախութիւն չ'է . իր խօսքին
 նայելով՝ թէ որ ասոնք Աստուծոյին ճշմար
 տութիւններն և հասարակութիւն կը կոչուին նէ՛

խորամանկութիւն, խարդախութիւն և սպռութիւն
անունները ինչ բաներու տալու է :

Ասով յայտնի կը տեսնուի որ ասոնք՝
իր ըսածին պէս՝ որիշներուն պէս չ'են . ասոնք
խորամանկութիւնով չ'են վարուիր, հապա՝ յայտնեալ
սպռութիւնով : Աս ասանկ ըլլալով՝ ո՞վ չը
ծիծաղիր նոյն Հեղինակին վերջաբանու-
թիւնը կարդալով՝ որ կ'ըսէ, « Թող ամէն
» կարգացող յիշէ՝ որ այս ճշմարտութիւնները
» ո՛չ միայն անցաւոր ժամանակի՝ այլ յաւիտենակա-
» նութեան կը վերաբերին : » (Երես 41 :) Թէ
որ իր ճշմարտութիւն կոչածները ստուծիւն-
ներ են, հապա ստուծիւնները որչափ
սուտ : Թէ որ լոսաւորեալները ստուծիւն-
ներ և խարդախուծիւններ կը փոխեննէ՝
ճիշտաւորեալները ինչ ընելու են :

Այրանի՛ Թէ իր քարոզած ճշմարտու-
ծիւններուն ամենը ասանկ չ'ըլլար :

Արդ կ'աղաչեմք իրենց ամենուն, իբ-
րև եղբայրակիցներ, որ ասանկ խարդա-
խուծիւններ չը բանեցնեն սոսկականե-
րուն միաքերը խաբելու համար : Հապա՝
իրենց պարծանքին մէջ հաւապարձութեամբ
Քրիստոսով խօսին . « ինչու որ ծածուկ բան
» մը չը կայ՝ որ չը յայտնուի, ու գաղ-
» տուկ՝ որ չը գիտցուի : » (Ղոհ. Ժք. 2 :)

Աւետարանական տետրակին խորա-

գէտ Հեղինակը՝ վերոյգրեալ խարդա-
խուժիւնը բանեցնելով՝ կը հետեցնէ որ
Հայոց Պատրիարքը կ'արգիլէ ժողովուրդին սորբ-
գիրները կարդալը, (Բան աւեր. 5 — 6.) որն որ
հաղիւ պատասխանատուութեան արժու-
նի է :

Եւ ջի ըսածնուս պէս՝ (կը կրկնեմք որ)
այդ իմաստնագոյն Հեղինակը՝ կարծելի է
որ խրատական թուղթը աներեւութէն
ունեցած աչքովը կարդացեր է. սակայն
աս անգամ՝ առջինին հակառակ, կամ
պակաս և կամ այլակերպեալ բառեր կար-
դացած պիտի ըլլայ :

Ըմեն ընթերցողներոս վերը՝ Բան խրա-
տականէն քաղած յօդուածնուս մէջ
անշուշտ տեսած պիտի ըլլան՝ որ բարին
չարէն զատելու կարողութիւնը չ'ունե-
ցող ժողովուրդին՝ Հայոց Պատրիարքը
կ'ըսէ. «քու ազգիդ ուղղափառ կարգա-
դէպերուն և ողջամիտ գիտուններուն բա-
նիցը ունկնդիր եղիր : » Անր իմաստուն
բանադատը աս խօսքերը կարդացած ա-
տեն՝ կամ ան է որ գիտուն բառը չ'է տե-
տեր, կամ ան է որ իր ձեռքը անցած խը-
րատական թուղթին մէջ աս բառը չ'իյ
ելէր, և կամ աւելի հաւանականը ան է
որ աս բառը վարդապետի փոխկերպեալ կար-

դպցեր է . անոր համար՝ իր խորհմանութեան
 չէր մէջ ասանկ կ'ըսէ . « պէտք է որ խոնարհ
 » հուլթեամբ մտիկ ընէք քահանաներուն
 » և վարդապետներուն : »

Հիմայ պարզապէս կ'ըսեմ մեր իմաստու-
 տունին՝ որ կամովին կուրուծիւնը մէկ
 դի թողլով՝ տեսնայ ան Գիպոնի բառը , որ
 կարծելի է դիտմամբ ալ դրուած ըլլայ՝
 որ իրեն պէս Գիպոնները անոր հոգեշահ խը-
 րատները կարգացած ատեն զինքը քա-
 մահրելու տեղի չը գտնան : Վարձեալ
 պէտք է որ՝ կ'ըսեմ , մեր սրատես իմաստ-
 տունը աչուքները կրկին և կրկին սրբէ՝
 և անանկ կարգաց այդ մասը , որպէս զի
 կարենայ տեսնալ՝ որ հոն վարդապետ բա-
 ռին տեղ՝ աշխարհական Գիպոնի մը ցուցու-
 նող բառ մը կայ . և ասիկայ ալ յայտնի
 կը ցուցնէ որ աշխարհականներուն արգիլուած
 չէ սորբ Գիպոնի խորհուրդ : Եւ թէ որ ի-
 րապէս արգելք մը եղած ըլլար՝ նախ
 սուրբ գիրքերը գնելը և վաճառելը կ'ար-
 գիլուէր . որն որ ընելու համար կրկին
 հին մարդը հադնելու էր , կամ որ նոյն
 է , Քրիստոս ուրանալու էր , և ետքը
 այդ դործքին ձեռք զարնելու էր :

Նոյն նամակին 6 և 7 երեսներուն վրայ
 աս խօսքն ալ կը գտնամք . « Իր խօսքը աշ-

„խարհին տուաւ, և ոչ թէ Քահանայից
 „և Լեւիականաց. անիկայ անոր ձեռք
 „տուած պարգեւն է, և երբ որ մէկը
 „կ'աշխատի ձեզ անկէ զըկել կամ համո-
 „ղել որ թեթեւ բան մը համարիք անիկայ՝
 „Լստուծոյ իշխանութիւնը կը յափշտակէ : ”
 Ըրդ աս խօսքս նշանակելու բնաւ հարկա-
 լորութիւն չ'ունէինք, երբ որ պատաս-
 խանը լիովին տուած էինք աս տեղ. բայց
 միայն իրիկէն- պնդել- և հաստատել- հա-
 մար՝ որ Հայոց Լեւեղեցին ասանկ ար-
 գելք մը չ'ունի : Ըմեն մարդ ազատ է
 սուրբ գիրքերը կարդալու, և ատիկոյ
 “ Լստուծոյ պարգեւն է, չէ թէ մարդոց
 „մասնաւոր ազգի մը կամ կարգի մը,
 „հապա բոլոր մարդկային ցեղին, որով
 „հետեւ ամենքը մեղանչեցին : ” (աւետ. .
 Գե. Բիւրրոյր. 144.) Իսկ չը հասկը-
 ցածնին պէտք է որ չահանայի մը կամ ողջամիտ
 գիտունի մը հարցնեն. վասն զի անոնք ալ ար-
 գեաները սորվեցնելու յապտ-ի պապո-էրիկէր ունին .
 և աս գիտնալու է որ անոնք մտացածին
 վարդապետութիւններ չ'են քարոզեր, այլ
 սուրբ գրովք կը հաստատեն ինչ որ կը
 քարոզեն. և թէ որ մէկը չ'ուզեր իր չը
 հասկցածները գիտունի մը հարցնել ինչպէս
 արդէն շատեր՝ անանկ ալ մէկ հերետիկոս

մը ինք կ'ըլլայ : Թէ որ գրող քիչ տեղեակ
 իմաստուն մը « Որ դարու մէջ մեծ
 » հերետիկոս մը եղած է անանկ (Մ
 » տուածաշունչը ինքնիրեն կարգացող
 » պարզամիտ մէկ ժողովուրդէ մը » (աւեպ .
 Կեպ . Իի- երրորդ . 148) ըսէ նէ , ես ալ՝ իր-
 մէն իշ ի տգէտ ըլլալով՝ մեծ յարգանք
 կը պատասխանեմ անոր թէ Հնգեպատանե-
 րորդ դարուն : (մէկդի թող մնան ուրիշ
 դարերու մէջ երևցածները :) Այլե երե-
 դարու կէս առաջ | դարի աշանդին Տեղէն ելած
 զանազան հերձ-ածողները , որոնք սորբ գիրքերը
 ինչնիրեննոն կը կարգային , առանց որիչէ ինչ ա-
 նոր Տեղի-Իի-նը հարկ ընելու :

Արդ՝ կ'ազաչեմ իրենց ամենուն ալ՝
 որ ասանկ տղայական խնդիրները մէկ դի
 թողլով՝ հագւոց փրկութեան վրայ դար-
 ձընեն իրենց ամեն մտադրութիւնները ,
 մանաւանդ՝ սպո-Իի-նները , խարախո-Իի-ննե-
 րը և խաբէ-Իի-նները թողուն : « Այլ դի
 » ձգեցէք — կ'ըսէ Պօղոս Առաքեալ — սը
 » տութիւնը՝ ճշմարտութիւնը խօսեցէք
 » ամեն մէկերնիդ իր ընկերին հետ . . . »
 (Ագե . Դ . 25 .) և մեր Տերը կ'ըսէ , « Չեր
 » խօսերը այոն այո՝ և ոչը ոչ ըլլայ : »
 (Սա . Է . 37 :)

Իարձեալ ամեն ջանքով կը խրատեմ

մեր բանադատը՝ որ Ազգի մը Տեսուչը
 չը քամահրէ՛ . ոչ միայն յանիրաւի , (ինչ
 պէս որ տեսանք) այլ նաև իրաւունք ալ
 որ ունենայ . (գոհութիւնն Աստուծոյ որ
 չ'ունի .) վասն զի՝ Պօղոս Առաքեալին բեր-
 նին երբոր զարկին ատենին մէջ՝ ըսաւ Վա-
 հանայապետին , « Օգնեալու է Աստուած
 ոքեզի , որմ բռեալ . . . շուրջը եղողնե-
 յորը ըսին , Աստուծոյ Վահանայապետը
 ո կը հայհոյէս : Աւ կ'ըսէ Պօղոս՝ չ'էի գի-
 յ տեր եղբայրներ՝ թէ Վահանայապետ
 ո է . գրուած իսկ է , « Ժողովորդիդ իշխա-
 յնը չ'հայհոյես : » (Գործ . իմ . 2 — 5 :)

Պօղոս Առաքեալին զարնելու է Աստուած
 զիսկ որմ բռեալ , խօսքին համար՝ իմաստունին
 մէկը կ'ըսէ , « Տես ևս ան սաստիկ յանդիմա-
 յնումիւնը որ ըրաւ Վահանայապետին : » (Կորնթ .
 աւթ . իմ . երկրորդ . երես 14) . Արդ՝ խորին
 տգիտութիւն մը չը ցուցներ աս խօսքս՝
 որ կ'ըսէ թէ յանդիմանեց Վահանայապետը , երբ
 որ երանելի Առաքեալը կը վկայէ՝ որ անոր
 Վահանայապետ ըլլալը չ'էր գիտեր : Բայց զար-
 մանալու չ'է աս խօսքիս , վասն զի՝ հակա-
 տուրդիւնն ոգիէ բղկած է , և չը գիտնալու
 է որ « անոնք որ հակառակութենէ և
 ո ճշմարտութենէ ապստամբեալներ են ,
 ո և անիրաւութեան ետեւէ կ'երթան .

” բարկու թիւն և սրտմտութիւն կը խընդ-
 ” րեն (յաւիտենական կեանքին) : ”
 (Զոֆ . ք . 8 :)

Աւելի աղէկ չ'էի՞նք ըներ՝ որ իրենց մե-
 ղի տուած խրատներովը իրենք խրատուե-
 ին , “ Երազ ունեցող մարդարէն՝ թող ե-
 ” րազ պատմէ , իսկ իմ խօսքս ունեցողը՝
 ” ճշմարտութեամբ թող իմ խօսքս խօսի . յար-
 ” դը ինչ է ցորենին քովը , կ'ըսէ Տէ-
 ” րը . . . ” (Երեմ . իգ . 28 . և Կես Բան
 ասեալ 3 :)

Ուրիշ ինչ բան ալ որ կայ տետրակին
 մէջ՝ աս ստոյգ է որ սպռակէն է , և վասն
 որոյ Աւետարանէն չէ՛ . ինչու որ Աւետա-
 րանին մէջ ստույգութիւններ և խարդախու-
 թիւններ չը պարունակիր . և մէկն ալ
 ճշմարտութեան տեղ սպռակէն , և հաւա-
 տարմութեան տեղ խարդախութիւն չը կըր-
 նար գործածել , բայց եթէ՝ երբ որ ան
 Տէրոջը մէջ չ'է : Եւ բաւական ողբալի
 բան մը չ'է՞ որ անանկ մէկը մեզի խրատէ ,
 մանաւանդ՝ երբ որ ինքնին պէտք է խրա-
 տուի : Կը խրատէ՝ ինք անխրատ է : Ա-
 սանկի մը Տէրունականաւ կը պատասխա-
 նեմք . “ Բժիշկ քու անձդ բժշկէ : ”
 (Դան . ք . 23 :)

Աւետարանական նամակին քաջ տրա-

մաքան Հեղինակը՝ Ռան Խրատականին
 17 երորդ երեսէն սա խօսքերը առնե-
 լով, « վասն որոյ և մեք մեր ազգին մի առ-
 » մի առաջի դնելով մեր ունեցած սուրբ
 » հաւատոյ ճշմարտութիւնը, և կը հաս-
 » տատենք սուրբ Աւետարանի վկայու-
 » թեամբն, որ գիտնան մեր սուրբ Աշիւ-
 » ղեցւոյն ուղղութիւնը, և չը հեռեմք
 » նոյն մօլորամիտներուն, » սանկ տրամա-
 բանութիւն մը կ'ընէ. « Ուրեմն հոս տե-
 » ղը՝ քրիստոնէական ճշմարտութեան թի-
 »ւը ու էութիւնը գրած ունիք Հայկազ-
 » եան Աշիւղեցւոյն մէջ եղած ամենա-
 » բարձր իշխանութեան մը, ան ամեն բա-
 » ները սրտնք որ հարկաւոր են գիտնալ
 » սուտանուն ուսուցիչներու և անոնց
 » վարդապետութիւններուն դէմ պաշտ-
 » պանուելու համար: Քննելով կը գիտ-
 » նանք որ միայն եօթը վարդապետու-
 » թիւն յառաջ բերուած ու պաշտպա-
 » նուած է: Ասոնք են Խոստովանութիւն
 » Քահանայից, Պահք, Սասանց և Պատ-
 » կերաց երկրպագութիւն. Արքոյ բարեխօ-
 » սութիւն, Սուրբ Պատարագ, և Գոյա-
 » փոխութիւն:» (Երէս 8:)

Հիմայ իրմէն չիլ ճը պէտք տրամաբան
 ալ իրեն կը հարցնէ թէ՛ Ռան Խրատակա-

նին աս խօսքերէն յառաջ գրուած աս
 խօսքերն ալ կարդացեր է մի : . . . « Լրդ »
 « Աստուծոյ չք վախնալով և ի մարդկա-
 » նէ չ'ամաչելով կ'ըսեն . խոստովանու թիւ-
 » նը ի՛նչ է . պահքն ի՛նչ է . . . և այլ այն-
 » պիսի խաբէական բանիւք և շարժմամբ
 » սպառազինին ընդդէմ Լաքեւական
 » կաթուղիկէ սրբոյ Լեկզեցւոյ . և ու-
 » մանք ի պարզամտաց մերոց չ'են գիտեր՝
 » թէ այս ըսածնին սուրբ Լեւտարանին
 » ընդդէմ է . վասն որոյ և մեք . . . »
 (Երէս 16 — 17 :

Հիմայ կը հարցունեմ ձեզի Պարոն-
 ներ , որ աս կը կարդաք . « Լստուծմէ
 » չք վախնալով և մարդոցմէ չ'ամչնալով
 » կ'ըսեն խոստովանու թիւնը ի՛նչ է . . . »
 բռնելով՝ չրիսպոնէս-Լեւան Ճշմարտութեան Լի-ն
 ու Էո-Լի-նը մի գրուած կ'ըլլայ : 1846
 թուականով տպուած Հայաստան-Լեւան և
 Համառօտ Դատան-Լի-ն Հայաստանեայց Լե-
 ւոստանական Լիկէյ-ոյ կոչուած տետրին մէջ
 միայն աս բաները հերքած չ'էին . և հի-
 մայ որ միայն ասոնց պաշտելի ըլլալը կը ցու-
 ցընէ նէ՝ չրիսպոնէական Ճշմարտութեան Լի-ն ու
 Էո-Լի-նը մի , կամ ինչպէս քիչ մը ետքը
 կ'ըսէ , « սորիւի՛ք Գլխաւոր Ճշմարտութեաներ-
 » նի՛ն » (Երէս 8 .) մի եղած կ'ըլլան ասոնք :

Եւ թէ որ ասանկ ըլլայ ՚ի հարկէ զանա-
զան դարերու մէջ զանազան հերձուա-
ծողներու գէմսաշտպանուած զանազան
վարդապետութիւններն ալ՝ ան ատենները
(և անտարակոյս մինչև հիմայ) « քրիստո-
նէութեան գլխաւոր ճշմարտութիւն-
ները պիտի համարուէին . » ինչպէս որ
կը վարդապետէ մեր տրամաբանը :

Աւասիկ աւելի ծաղու արժանի տրա-
մաբանութիւն մ'ալ : Ուրեմն ձեզ՝ Ամե-
նապատուական Տրամաբան , ձեր թան-
կագին պտուղէն կրցայ ճանչնալ , ինչպէս
ծառը իր պտուղէն : Չիցտէս կամ մոռ-
ցած ես որ « Լեիրաւութեամբ բամբա-
ր սողը (պատիժներէն չ'ազատիր . » (Լ-
ռալ . ԺԺ . 5 :) « Սի բամբասէք մէկըմէկ
» եղբայրներ , — կ'ըսէ Առաքեալը — իր
» եղբայրը բամբասողը կամ իր եղբայրը
» դատողը՝ օրէնքները կը բամբասէ՝ և
» օրէնքները կը դատէ : » (Յալ . Դ . 11 :)

* Աս խօսքը ելի իրաւ է նե՝ չ'եմ գիտեր մեր բանա-
դատը ինչպէս կրնայ արդարանալ , որ Պատրիարքական
տեարակին առ ո՛ւր ուղղուելուն աղէկ մտադրութիւն
չ'ընելով՝ « իր սրբապետութեանը հիմար Բողոքաւթիւն Բերնէր Լեյ-
» նէլ ո՛ւ Ռայն Գահանայից և Լարդ-ապետաց խօսելով
» մասնատրոպէս , այլ ամէն մարդոց առհասարակ . . . » (Է-
րէն 6) կ'ըսէ , և ուղեւով գրելու կերպը սորվեցնել անոր

1. ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔԱՀԱՆԱՅԻ :

Եսանկ կը սկսի խօսելու ասօր վրայօք :

“ Եսիկայ յայտնապէս ամենէն առաջ
 “ դրուած է Եկեղեցիին իբրեւ ամենա-
 “ մեծ վարդապետութիւնը : Բանը չահա-
 “ նան է , Եսպոսած ոչինչ է : Եւաջին խօսքը
 “ ձեռքի՝ քահանային խոստովանեցէք , քա-
 “ հանայէն մեղքերնուդ թողութիւն ա-
 “ ռէք է : Եսիկայ է հարկաւոր դեղ ներ-
 “ գործական մեղաց , որպէս մկրտութիւ-
 “ նըն սկզբնական մեղաց : (Բան խրատա-
 “ երէս 19 :) Հոս մարդկային փրկութեան
 “ բոլոր գործքը երկու բանի մէջ կայա-
 “ ցուցած է . իսկ Եստուած և Քրիստոս
 “ անոնցմէ մէկուն մէջն ալ չը կան : ”
 (Բան աւելար . 8 :)

Չեմք գիտեր թէ՛ քահանայի անուամբ
 մի կը մկրտուին երախայք , կամ քահա-

կը յաւելցնէ , “ Էւ գրեմ յեղի երեսասարգներ , Էւ գրեմ յե-
 “ ղի պղարներ , Էւայն ” (Յօդ . ք . 13-14 :) Ահա յայտնի
 տեսնուեցաւ՝ որ աս տեարակին առ նւր ուղղուիլը չիտէ
 կոր . ասօր համար՝ ահա ես կը ցուցնեմ իրեն՝ որ գիտնայ
 “ Ար Համօրեն Եկեղեցախնս և Ժողովուրդս Ազգիս Հայոց
 “ ուր և իցեն : ” (Բան խրատախնին արարախի դոռուր :)

“ Չեմք գիտեր ինչ պարճառաւ յիշեալ խաղաղասեր հե-
 դիսիւն յայտնի Եղնմոս-Թիւն ճը ցոյց իրարայ Եկեղեցախնե-
 բոան Գեմ , ոն ու շար պեղ : ”

Պահ ինք իր անշահական իշխանութիւնովը մի մեղաց թողութիւն կուտայ. չէ՛ նէ՛ Քրիստոսի անողորմ ռաշխանութիւնովը : Այս քննութիւնը ետքի թողով՝ հիմայ Րան խրատականին վկայութիւններովը պիտի հաստատենք՝ որ խոստովանութիւնը մարդկային հնարք մը չէ : Եւ որովհետեւ «ըսալ Տէրո-վի-ն պրո-ած է — իշխո-ի — Բերո-ած վկայո-վի-ններո-ն , յառաջ երթալով ան ալ պիտի քննեմք թէ իրապէս սխալ մը կայ անոր մէջ :

« Թէ որ իսպէ՛ք երկրի վրայ , երկնից մէջ իսպրո-ած լլայ . եւ թէ որ արշակէ՛ք երկրի վրայ , երկնից մէջ արշակո-ած լլայ : (Սաբ . ԺԷ . 18 :)
 « Արե՛ք սորբ Հոգին . թէ որ ոմանց Տեղերը թողո-ւք , թողո-ած լլայ անոնց . թէ որ որոնցը Բռնէ՛ք (իսպէ՛ք) Բռնո-ած լլայ : (Յօհ . Ի . 22 :)
 « Ձեր Տեղերը մեկլմեկո- խոստովանեցէ՛ք : » (Յակ . Է . 16 :)

Հայոց Պատրիարքը իր խրատական թղթին մէջ վեր ՚ի վերոյ մը ցոյց տուած էր՝ որ Ձեր Տեղերը մեկլմեկո- խոստովանեցէ՛ք խօսքերը՝ քահանայից խոստովանելու պարտաւորութիւններնիս կը յայտնեն . բայց մեր իրաւագէտ բանադատը կ'ըսէ որ « յայտնապէս մեկլմեկո- րեմ գործո-ած յանցանքներուն կը վերաբերի ասիկայ : »

(Երեւ 10:) Աս խօսքերէն՝ շատ յայտնի
կը տեսնուի՝ որ կամ սուրբ գիրքերը և
Տանա-որայէս Աւետարանը չէ կարգա-
ցեր, կամ Գալիլէի Հոգին սուրբ չի իջեր
Երեւ որ Աւետարանին մէջ՝ սա երկու մի
և նոյն խօսքերը չէ տեսեր: « Ու կը
» մըկըրտուէին անկէ (Յովհաննէսէն)
» Յորդանան գետին մէջը, և կը խոս-
» տովանէին իրենց մեղքերը: (Սաք. ք. 6.)
» Ու կը մըկըրտուէին անկէ՝ Յորդանան
» գետին մէջը, խոստովանելով իրենց մեղ-
» քերնին: » (Սաք. ւ. 5:)

Որու կը խոստովանէին. յայտնի է
որ Յովհաննէսին առջին՝ առ Աստուած.
վասն զի՝ Թէ որ անոնք միաբերնուն կը
խոստովանէին նէ՝ խոստովանութիւննին
լսելի չէր ըլլար. և երանելի Առաքեալն
ալ չէր կրնար գիտնալ որ անոնք կը խոս-
տովանէին: Եւ Թէ որ անոնց ընդ մտօք
խոստովանիլը՝ ան, գերբնական իմացակա-
նութեամբ մը կ'իմանար՝ հարկաւ պիտի
յիշուէր նոյն խօսքերէն յառաջ կամ ետ-
քը, որ Յովհաննէս Հոգւոյն ազդեցու-
թենէն կ'իմանար. ինչպէս որ սուրբ գը-
րոց մէջ օրինակները քիչ չ'են:

Արդ՝ Թէպէտ և աս մէկ երկու խօս-
քը բաւական էր ցուցնելու որ խոստու-

վանու թիւնը Քրիստոսի ատենէն սկիզբն առած է, քայց ցուցրնելու համար՝ որ Յակովբին « Յեր Տղաքը Տէկլէիո- խոսարով » նշեցէ՝ ըսելը քահանայի խոստովանելու համար կը յաւելցնեմք սա խօսքերն ալ :

« Չեր մէջէն մէկը հիւանդանայ նէ՝
 « Եկեղեցոյ Քահանաները կանչէ, և անոր վրայ
 « աղօթիչներ ընեն. օծեն իւզով տէրոջը ան-
 « ուամբը, և հաւատքով աղօթքները
 « փրկեն հիւանդը, և տէրը զանի ըն ընտ-
 « ցընէ. և ինչ որ Տղաքը Գործեր է նէ Ռողո-
 « անոր : Չեր մեղքերը մէկզմէկս խոստո-
 « վանեցէք և մէկզմէկս վրայ աղօթքներ
 « ըրէք, որպէս զի բժշկուիք. որովհետեւ
 « արդարներուն աղօթքները օգնականու-
 « թեան համար խիստ զօրաւոր են : »
 (Յակ. Ե. 14-16 :)

Եւ հաւատիկ հոս յայտնի կ'երևնայ « Եկեղեցոյ Քահանաները կանչէ » ըսելէն ետքը :
 « Չեր Տղաքը Տէկլէիո- խոսարով » ըսելովը որ քահանայներուն խոստովանելու պարտաւորութիւննիս կը յայտնէ. վասն զի անոնց աղօթիչներովը Յեր Տղաքը Ռողո- Ռի-ն ըլլայ պիտի : Եւ թէ որ կապելու և արձակելու, ինչեղև և ունելու վարդապետութիւնն ալ ասոր վրայ յաւելցնէ՝ « Ինչո՞ւսանք որ հըր-
 « հըրաւով պիտի զղջայ ըսածներուն վրայ : »

Հոս պէտք է քննել նաև խոստովանողին և խոստովանեցնողին խօսքերը . որպէս զի տեսնամք՝ որ խոստովանողը խեղճ վարկու գերիի ճշ պէս բահանային իր դիմ (Գեաթան Լեւոն. Երես 8.) և անոր կ'ազաչէ նէ՝ պատճառը ինչ է . և զանի Լստուծոյ տեղ դրած կ'ըլլայ :

« Հայր սուրբ — կ'ըսէ խոստովանող
 « անհատը — բեզի ունիմ հաշտութեան
 « միջնորդ և բարեխօս դէպ 'ի աստու-
 « ծոյ միածին որդւոյն . որ բեզի տքուած
 « իշխանութիւնովը քակես զիս իմ մեղ-
 « քերուս կտպերէն , կ'ազաչեմ բեզի : »

Լսենն է որ կրկնեմք սա խօսքերը .
 « Բահանաները կանչէ . . . աղօթներ ընեն . . .
 « որովհետեւ արդարներուն աղօթները օգնակա-
 « նութեան համար խիստ զօրաւոր են : » Լսոր
 համար խոստովանող մը իրեն կ'ազաչէ ,
 ոչ որպէս Լստուծոյ՝ այլ իբրև զինքը ա-
 նոր հետ հաշտեցնող միջնորդին , որ իր
 վրայ աղօթէ . և ինչպէս Վաւիթ Լաթա-
 նի առջին (ք . Թագ . Ժբ . 13 .) անանկ ալ
 խոստովանող մը քահանային առջին « Տե-
 ղայ Լստուծոյ » կ'ըսէ . և թէ որ քահանան
 Լստուծոյ տեղ դրած ըլլար՝ « Տեղայ Տե-
 ղ » պիտի ըսէր :

Բահանան ալ ձեռքը անոր վրայ դր-

նեւով՝ կ'ըսէ :

“ Ողորմի՛ր քեզի մարդասէր Ա՛ծ , և
 ” թողու թիւն շնորհէ քու ամեն յան-
 ” ցանքներուդ , խոստովանածներուդ և
 ” մոռցածներուդ . և ես քահանայական
 ” կարգիս իշխանութիւնովը և Ա՛ծային
 ” հրամանովը՝ որ (թէ որ քակես երկրի
 ” վրայ՝ երկինքն ալ քակուած ըլլայ .) ան
 ” բանովը կը քակեմ քեզի . . . : ”

Արդ՝ աս կերպով մեղաց թողութե՛ն
 միջնորդ եղող քահանայ մը ի՛նչպէս
 Աստուծոյ տեղ դրուած կ'ըլլայ , որ բան
 Աւետարանականին Հեղինակը կ'ըսէ .
 “ Ասիկայ յայտնապէս հաստատած է
 ” հաւանայական իշխանութիւնը պաշտպանելու եւ
 ” բարձրացնելու , և սխալական մարդո՛ւն Աստ-
 ” ուծային իշխանութիւնն պաշտ- համար . . . ”
 և թէ “ Բանը Քահանան է Աստուծոյ ոլիկէ : ”
 (Բան Աւետ . 8—9 .) ի՛նչ անկարծելի զոր-
 պարտութիւնն : Աս որչափ քահանայ եւ
 կած են նէ՛ ամենքն ալ փառասէր , և ինչպիսի-
 նին Ռէկ Ռէկ ասպրո՛ւտներու պէս յոռիներ-
 Բաղձացած են . և անոնց մէջէն մի միայն
 ասո՛նք մի գտնուած են աս կերեպիկոտ-
 ինքնը ճանչցող : Քահանան՝ ժողովուրդին
 խոստովանանքը մտիկ ընելով՝ իր կարգին
 վրայ բարձրութիւն մը չ'աւելնար . բայց

կ' աւելնայ անոր վրայ աւելի մտադրու-
թեան արժանի բան մը : Անոր խոստովանած
ներուան ամեն մէկ պարագային վրայոք առ-բի գիր-
տերով զինքը խրապել՝ սասպել՝ յանդիմանել, ե-
զինքը մեղք գործելէն գարշեցնել և շղթայե-
ցնել :

Հիմա ընթերցողս ինձմէ առաջ պիտի
ըսէ՝ որ « թէ որ խոստովանութիւնը սք-
զիրքով հաստատուած ալ չ'ըլլայ նե՝
մեղք մը չ'էր ծներ անոր տակէն , երբ
որ Քահանան մեկուամբ խոստովանանքը
մոտիկ ընելով՝ դործած մեղքերուն վրայ
զղջալ և ապաշխարել կուտայ , իրեն բա-
րի խրատներ տալով : Անք չի դործելը և
Բարեգործութիւն ընելը՝ ապաշխարանք եւ
լուծի մը պէս անոր ճիտը կը ձգէ . եւ
վերջապէս իրեն՝ յաւիտենական հարսնի-
քի մը մէջ մտնալու անհնանալի զգեստ-
ները պատրաստել տալու ամեն ճիգն 'ի
գործ կը դնէ : »

Անոր աստուածաբան քննիչը՝ Բան Խը-
րատականին 'ի հաստատութիւն խոս-
տովանութեան յառաջ բերած « Ան-
ճոգին առ-բի . . . » խօսքերուն սա չորս
պատասխանները կուտայ :

1. « Խոստովանութեան նիւթին չը
» վերաբերի որ ասիկայ . Առաքելոց պար-

” տաւորութեանցը կը վերաբերի , և ոչ
” թէ ձեզի :

2 . Առ համարին ճշմարիտ նշանա-
” կութիւնը աս է թէ՛ Առաքեալները մե-
” ղաց թողութեան պայմանները պիտի քա-
” ընդէին . . :

3 . ” Առաքելոց ունեցած զանազան
” շնորհքները քահանայից և Եպիսկոպոս-
” սաց իջած չ'է : Սարգարէութեան հը-
” րաշաղկործութեան՝ օտար լեզուներ խօ-
” սելու՝ հիւանդութիւններ բժշկելու՝
” և մեռեալներ յարուցանելու շնորհքը՝
” յայտնի է որ իջած չ'է անոնց , և ուստի
” պայծառ կերպով կը հետեւի՝ որ մեղաց
” թողութիւն տալու աս իշխանութիւնը՝
” մինչև անգամ եթէ ունէին անոնք աս
” իշխանութիւնը՝ աս տեսարակին մէջ
” հաստատուած մոռքը , Քահանայից և
” Եպիսկոպոսաց իջած չ'է :

4 . ” Քահանայք՝ Վարդապետք՝ և
” Եպիսկոպոսք՝ Առաքելոց յաջորդները
” չեն : Առաքեալները ընտրուած էին
” վկայութիւն տալու Քրիստոսի յարուե-
” ռու վարդապետութիւններուն , և ցու-
” ցընելու թէ անիկայ էր Սեպիան : Ա-
” նոնց պաշտօնը բռն իսկ իր բնութեանը հա-
” մար չ'էր կրնար յաջորդութեամբ մէկէն

“ մէկալին անցնիլ : ” (Բան Լեւ. Երեւ
11-12.)

Լուսաբերոց զանազան շնորհքները ին-
չո՞ւ Լեկեղեցականաց իջած չ'է : Հարկաւ
պիտի ըսէ որ “ Հիմայ հրաշագործուե-
“ օրն անցած է : Լստուած ըրաւ անոնք
“ ի հաստատութիւն իր ճշմարտութեաւ
“ նը՝ երբ որ անիկա յաշխարհ պիտի խօ-
“ թէր . և ապա հրաշքները դադրեցան : ”
(Երեւ 16 :) Լրդեօք մեղաց թողութեան
իշխանութիւնն ալ ի հաստատութիւն
իր ճշմարտութեանը տուաւ : Իր խօսքերը
կը հետեւցնեն որ կամ անանկ է՝ կամ
բնաւ տուած չ'է . ուրեմն ասկից ետքը
մեղանչողը թողութիւն չը պիտի կրնայ
առնել :

Չեմ գիտեր՝ որ աս մեր Լեւապրանիան
չիսպանեան միտքը կրնայ բերել Քրիստոսի
սա խօսքը՝ երբ Պետրոսը անոր կը հար-
ցրնէր . “ Տէր , քանի՞ անգամ իմ եղբայրս
“ ինձի մեղանչէ նէ՝ և մինչև եօթն անգա-
“ մին պիտի թողում : Արսէ անոր Յիսուս
“ չ'եմ ըսեր քեզի որ մինչև եօթն անգա-
“ մին , հապա մինչև եօթանասնեակ և
“ եօթին : ” (Մատ. ԺԷ . 22 :)

Քահանայք և Լախակոսոսք ինչո՞ւ
Լուսաբերական յաջորդներ չ'են , որովհետև

“Առաջելոյ պաշտօնը բռն իսկ իր բնութեանը
 “ համար չէ՛ր կրնար յաջորդութեամբ մէկէն մէկա-
 “ լին անցնիլ” կ’ըսէ . տեսնենք ի՞նչ էր սա
 պաշտօնին իսկական բնութիւնը :

“Գացէք — կ’ըսէ անոնց Յիսուս — սա-
 “ կից ետքը՝ աշակերպ ըրէ՛ք ամեն հեթանոսները .
 “ Պրպեցէ՛ք զանոնք Հօրը և որդւոյն և սուրբ
 “ Հոգւոյն անուանովը : Սորվեցո՛ցէ՛ք անոնց ինչ
 “ որ Յեղի պատուիրեցի . և ահա ապիկ էս ձեզի
 “ հետ եմ ամեն օրերուն՝ մինչև աշխարհ
 “ հիս կատարածին : ” (Մատ. ինք. 19 — 20 :)

Հոս՝ Առաքելական պաշտօնին իսկական
 բնութիւնը յայտնի կը տեսնուի՝ որ երեք
 բաներու վրայ կայացուցած է . երկու ա-
 շակերպել ամեն հեթանոսները՝ Պրպել զանոնք , ու
 իրենց սորվեցնել պէրոջը պատուիրանը :

Երգ՝ հիմայ հեթանոսութեան դա-
 րերը իբր թէ ողջ չ’են . վասն որոյ՝ Առա-
 քելական պաշտօնին հեթանոսները աշա-
 կերտելու մասն ալ իբրեւ հանգիստի
 մէջ է : Եւ թէ որ իսկ Աւետարանա-
 կանին հեղինակը մի միայն սա մասին հա-
 մար “ առաջելական իշխանութեանը յաջորդու-
 թեամբ մէկըմէկու չէր կրնար անցնիլ” կ’ըսէ նե՛-
 թող աներեւոյթէն ունեցած աչքն ալ
 բանալով երեք աչքով կարգոյ սուրբ
 դիրքը՝ որ կարենայ տեսնել այդ պաշտօ-

նին մնացած երկու մասերն ալ, Պրաբել
և Կրաբելներ կ'ըսեմ. վասն զի առաքե-
լութիւնը աս երեքովը կը բաղկացունէ
մեր Տէրը :

(Լաւախալ) բառը ըստ ինքեան խոր-
հուած կը նշանակէ . որ և Քրիստոս իւր-
իւրեւեմ կ'իմանամք : Եւ արդեօք առա-
քեալները քաղաքներուն մէջ քահանայ-
ներ և եպիսկոպոսներ չը խրկեցին Քրի-
ստոսէն, ինչպէս որ Քրիստոս ալ զի-
րենք խրկեց՝ որ Հօր Լստուծմէ խոր-
հուած էր : Եւ ի՞նչ աւելի հեռուն կ'եր-
թանք . Քրիստոս չ'ըսաւ թէ « Եւ յիշ-
էիս իմ ամեն օրերուն՝ միշտ աշխարհի կապա-
րածին » :

Յայանի է որ Առաքեալները աշխար-
հի վրայ չը կան . Քրիստոս որով հեռ ու-
րալու է մինչեւ աշխարհի վերջը : Բա-
հանայներուն և վարդապետներուն, որ անոնցմէ
խրկուածներ և անոնց յաջորդներն են, մանաւանդ
պաշտօնակից ալ : Թէ որ աս մեր գրաւէտը
Առաքելոց թղթերը քննած ըլլար՝ պիտի
տեսնար որ, Պօղոս առաքեալ եպիսկո-
պոսները եպիսկոպոսակից կ'անուանէ . Եւ
պափրոգիտէսը՝ առաքեալ կը կոչէ . Տիւ-
բիկոսը՝ ծառայակից . Արիստարքոսը՝ գերե-
կից . Յաստոսը՝ գործակից . Արքիպպոսը՝

գինուորակից . և այլն . և այլն . (Փիլիպ . Թ . 1 .
 և ք . 25 : Կորն . Դ . 7 — 11 : Փիլիմոն . Թ .
 2 .) Պետրոս ալ կ'ըսէ . « Օգրիցունս այլ
 ո սուհե տեւ աղաչեմ , իրրեւ երկցակից և
 ո վիայ շարժարանացն Քրիստոսի : » (Կաթ . Ե . 1 :)
 Ըս խօսքերէն չմ'հետեւիր արդեօք թէ
 քահանայք և վարդապետք առաքելա-
 կան յաջորդներ ըլլալու են . ուրեմն ինչ
 պէս առաքելական իշխանութիւնը , ա-
 նանկ ալ չափելաւ և կապելաւ , թողելաւ և ու-
 նելաւ իշխանութիւնն ալ յաջորդաբար քահանայ-
 ներուն և եպիսկոպոսներուն իջած է . և քահանայ-
 իջալու է միւլէլ յայտնի . ինչու որ « ձե-
 ո զի որ կ'ըսեմ — կ'ըսէ Տէրը — ամենուն
 ո կ'ըսեմ : » (Մարի . Մի . 37 :)

Այսպիսի խօսելով խոստովանութեան
 վրայօք , և կարծեմ սուրբ գիրքէն երկու-
 երէ՛ վիայութիւն բերելով , կ'անցնիմք
 ուրիշ վարդապետութեան մը : Իայց աս ընել-
 նուս առաջ՝ կ'աղաչեմք մեր իրաւունք
 ճանչցող բանադատին , որ ԵՏ ԱՌՆԷ աս
 խօսքերը :

« Այլ թողի՛ Լորասպանին՝ Կեղեմակը և ո՛չ
 ո Տի ուրիշը իրնայ Տի հապիկ վիայութիւն յառաջ
 ո բերել սուրբ Գիրքէն այսպիսի խոստովանութեան
 ո մը հաստատող : » (Երեւ 10 :)

ՄԱԿԱՔԵՐՈՒԹԻՒՆ

Այս վարդապետութիւնն յրիստոնէական ճշմարտութեան խոյն և հո-թեանը մեջ չը իար . բայց զարմանալու բան մը չ'է . ասիկայ ալ Աւետարանական հեղինակին մէկ նոր պտուղն է . որ աս Կոստանդնուպօլսոյ պտուղներուն չը նմանիր , հապա Ամերիկայէն բերած ըլլալ կը թուի :

Ամեն մէկերնիդ՝ որ Աւետեր վարդապետ Կիւն վարքը կարդացեր էր , կրնաք վկայել՝ որ Արարի մէկ հերձո-ածապետ մը եղանակ՝ մէկէն 'ի մէկ չ'ուրացաւ ամեն բան . հապա երթալով : Անանկ ալ . . . լեւ- ախնջներ ունեցող խոշ լե :

Սակաբերութիւնն ըսելով չ'եմ գիտեր ինչ ըսել կ'ուզէ հեղինակը , որ քանի անգամ կարդացի աս նիւթիս վրայ գրուած եօթը տող խօսքերը նէ՝ բնաւ չի կրցայ մտք առնելու : Այժմ չի խօսուած խօսք մը՝ ուրիշ խօսուածներէն մակարեւրելն է նէ՝ ճշմարիտ կը սեմ՝ որ անոր տեղը ես ամէցայ՝ երբ որ իրենց Գործածելն նին պեսայ . (և ինչ որ ինչ աս բառը որ-իւր բառի մը պէր Գրած է նէ՝ ինչպէս որ իւր Գործողութեան Գործ մեջ , հոգ չ'է , խոշ խօսք ասայ մեղ) : Ասոր համար կը խորատեմ աս մեր գրաւ

դէտ բանադատը՝ որ ուրիշ անգամ մ'ալ
ասանկ գրութիւն մը բրած ատեն՝ մէկ
մեծ աշխատութիւն մ'ալ յանձն առնէ :
Թող կարգայ անգամ ճշ իր յետագիւրը՝ որ ետքը
շխալաստակի . գրածը չենէ՝ որ իր կրօնակիցներուն
ալ նախապիկն չ'ըլլայ . և վերջապէս ասնկ
բարեկամայնէ :

2. ՊԱՀՔ :

Ետը վրայօք նախ սա հարցմունքները
կ'ընեմ :

1 . Աճ Ադամին ինչո՞ւ արգիլեց բար-
ւոյ և չարի գիտութեան ծառին սը-
տուղէն ուտելը : (Ժնն . ք . 16 :)

2 . Յայտնի է որ ստղայն ճաշակումը
արգիլած ատեն՝ տակաւին մինակ Ադամ
տոեղծուած էր , բայց անոր աս պատ-
ուէրը տուած ատեն Դ' , ուսիւր ըսելուն
տեղ , ինչո՞ւ “ Դ' ”-սիցէ ” կ'ըսէ : Թէ
որ հիմակուան զարգարուն լեզուին հա-
մաձայն յոգնական ըսուած է ըսենք նէ՝
ոխալ կ'ըլլայ . վասն զի մի և նոյն խօսքի մը
մէջ՝ մի և նոյն բայը մէկ մը եզակի և մէկ
մը յոգնակի չ'ըսուիր մի և նոյն մէկումը :

« Եւ պատուիրեց Տէր Աստուած Վդա-
 » մին ու կ'ըսէ . ամեն ծառերէն՝ որ այդ
 » դրախտին մէջն են՝ ուտելով ուտի :
 » Բայց բարւոյ և չարի գիտութեան
 » ծառէն չ'ուտի : » (Ժն . Բ . 16 — 17 :)

3 . Քրիստոս ինչ բանի համար պա-
 հեց (Ղուկ . Գ . 2 ,) երբ որ ինք Աս-
 տուած էր :

Պահք բառը երեք կամ չորս տառե-
 րէ բաղկացեալ սղտիկ բառ մըն է . բայց
 իր մէջը մեծամեծ անուններ կ'ամփոփէ .
 իսկ անոնց ամեն մէկը յայտնելու մեր
 համառօտութիւնը չընտրելուն՝ հոս մի-
 այն երկու հատի վրայօք սխտի խօսինք ,
 որոց մէկը ետքերը կը գտնուի :

Աս բառը՝ ըստ բառական նշանակու-
 թեան բան իջ պահել կը նշանակէ . բայց
 ինչ է պահուելիքը . օրէնքը և պատուիրանը :
 Պահք պահելը օրէնք իմ պատուիրանն է : Այս
 Վդամին պատուիրուեցաւ յոգնական
 ձայնով , որպէս թէ ամենուս : Բոլոր
 Սարգարէները և Նահատեանները պահե-
 ցին՝ աս օրէնքը գիտնալով , Քրիստոս ալ
 պահելէն ետքը ըսաւ « Աս ազգը մի մի-
 » այն պահքով և աղօթքով կ'ելլայ : »
 (Մարկ . Թ . 28 :)

Գուցէ ամանք սա երկու խնդիրները

յառաջ բերեն : Նախ թէ « Սուրբ գրոց
 » մէջ պահքի վրայօք գրած բոլոր օրինակ
 » ներնիս ծոմ է , նոյնպէս Քրիստոսին
 պահածը ծոմ էր : » (Բան Լ'էպ . 12 :)

2 . Քրիստոս գեւեր հանելու համար
 քարոզեց պահքը :

Այնին համար կ'ըսեմ որ շատ տգի-
 տական մտաց ծնունդ մըն է : Ասան զի՝
 թէ որ գիտնար այդ պատուական անձը՝
 որ Հայոց եկեղեցին չ'է թէ չը հերքեր
 ծոմ պահելը , այլ նաեւ պահոց բուն
 կերպն ալ զանի համարած է , ան ատեն
 իր գիտութեան կարօտ ըլլալը պիտի հաս-
 կընար :

Ժողովուրդը սրբոց պահեցողութեա-
 նը մասնակցութիւն մը ունենալու հա-
 մար՝ և ծոմ պահելով չի կրնալ գործե-
 լուն համար , Յովհաննէս Արարիչէն օրի-
 նակ կ'առնեն , որուն պահածը սրբապա-
 հութիւն էր : (Սաք . Գ . 2 .) եկեղեցին
 յայտնի տեսած է սուրբ Գիրքին մէջ՝ որ
 տէրօջը հրեշտակը Աղբասին կը պատուի-
 րէ որ միայն ագարակի ծաղիկներէն և
 բանջարներէն ուտէ եօթն օր , որպէս զի
 տէրը անոր խնդիրը կատարէ : (Գ . Եղ

* Այս վկայութիւնը երրորդ յիմարական դատաւ-
 րանի պատասխան մ'ալ կրնայ ըլլալ , այսինքն թէ « այո

բառ . թ . 24 — 26 :)

Երկրորդ առարկու թեանը համար ալ պիտի ըսեմ որ երբոր Յովհաննու աշակերտները տեսան՝ որ իրենք և փարիսեցիները կը պահեն , և Քրիստոսի աշակերտները չ'են պահեր , եկան ու ըսին իրեն . « Ինչո՞ւ համար մենք ու փարիսեցիները յաճախ կը պահենք , և քու աշակերտներդ չ'են պահեր : Կ'ըսէ Յիսուս անոնց . . . օրեր պիտի գան՝ երբ որ անոնց փեսան վերնայ , ու ետքը պիտի պահեն : » (Մատ . թ . 14 — 15 :)

Կարելի է որ հիմայ ընթերցողներէս մէկը ըսէ թէ՝ որովհետեւ Յիսուս Լախագիտակէր՝ ճարգարեղաւի-ն էր ըրաւ Լուսեւոյ համար , և ոչ լի իբրեւ լուծ ինչ անոնց ճիշդ յըզեց :

Հիմայ ես ալ աս ըսողին կը հարցնեմ . Քրիստոս ի՞նչ լուծի լծեց մեզ . « Լուէք իմ » լուծս ձեզի , և սորվեցէք ինձմէ՝ որ կեղծ , և խոնարհ սրբով և հանգիստ պիտի գտնաւք ձեր անձերուն : » (Մատ . Ժա . 28 — 29 :)

« Ինչ օրեր . . . Ժողովուրդ լուսեւ իմ ղառերի տեղ յիշաւ » պիտի ուրեւան զի Աստուծոյ ընդունելի և հաճելի « Բան իւր Եւ ինչպէս ըլլաւ : » (Բան Աւետ . 13 .) 2^{րդ} տեսեր արդեօք այդ բանադատը՝ Ազամին պատու իրանը՝ և Մովսէսական քրիստոնէական խորո-նիւնները :

Ասիկայ ցուցունելնուս ետքը՝ Վաւ-
թի սա մարգարէութիւնն ալ մէջ բե-
րենք . « Անձս պահօք խոնարհեցուցի : »
(Սալ կը . 11 .) Աս խօսքը Վաւթի իրեն
համար չ'ըսեր , հասցա Քրիստոսի : Այ-
որովհետեւ Առաքեալը կ'ըսէ որ իրեն նմա-
նին , ինչպէս ինչն ալ Քրիստոսի , (Թ . Կորն .
ԺԹ . 1 .) պէտք է որ հեղ և խոնարհ ըլ-
լանք , Աստուծոյ առջին սրբերնիս պահօք խո-
նարհեցնելով , և մարգկանց՝ չարին հակա-
ռակ չ' կենալով . . . և այլն :

Աչապի մը խօսելով պահքի վրայ՝ Գա-
սով հասարակեցինք որ պահելը օրէնք և պարտաւորան-
է . և գուցէ չ'ընդունողներուն ալ Պօ-
ղոսին ձայնը կրցանք լսել տալ . « Կերա-
ն կուրը մեզի Աստուծոյ առջին չի տա-
նիր : » (Թ . Կորն . Ժ . 8 .) Ուրեմն « կ'ա-
ն զաչեմ ձեզի եղբայրներ , գիտնալ ա-
ն նանկները՝ որոնք ձեր սորված վարդա-
ն պետութենէն դուրս հերձուածներ և
ն գայթակղութիւններ կը հանեն . և ա-
ն նոնցմէ հեռանալ : Այսն զի անանկնե-
ն ըլլ մեր Տէրօջը Քրիստոսի չ'են ծառա-
ցյեր , հասցա իրենց Գորին . և անոնք խօսե-
նով և օրհնելով անեղներուս սիրտը ինչ-
ն բէն : » (Հռոմ . ԺԷ . 17 — 18 .) և թէ որ
չ'էք հեռանար անոնցմէ , և անոնց ոտք-

երուն կըհետեւիք, « Վայ ձեզի, — պիտի
 » ըսուի — որ կշտացած էք հիմա, որ պի-
 տի անօթենաք: » (Ղ-ի. 25):

Գանք հիմա լուետարանական կոչ-
 ուած նամակին պատասխանելու, որ աս
 կերպով կ'սկըսի:

Ինչ խրատական « Տեորակին երկ-
 » բորդ վարդապետութիւն Պահքի վրայ
 » է. և անոր վրայ խօսած մէկ երեսին
 » մէջ գրեթէ քանի քող որ իայ այնքան սխալ-
 » հոնէ իայ: » (Երեւ. 12):

Եւ ըսելով քանի մը տրամաբանու-
 թիւններ ըրած է, որոց մէկ քանիին պա-
 տասխանը լիովին տուած ենք. և մէկ
 քանիներուն ալ հիմայ պիտի տանք:
 Իայց որպէս զի Հայկեան քանի ճրագին լոյսը
 խաւար ցոյցներու անկալութենէն զլիւն, Բե-
 քարոյն-Բեւա՞ն իրեն կ'իմացնեմ որ աս « գրեթէ
 քանի քող որ իայ այնքան սխալհոնէ իայ » խօսքը
 իր վրայ մարգարէացեր է, և ոչ թէ
 խրատական թղթոյն հեղինակը նախա-
 տեր է:

« Պետրոսի զրուցուեցաւ որ—կ'ըսէ—
 » ելլէ մօրթէ ուտէ ան բաները՝ որոնք
 » անմաքուր էին. որ ասիկայ կը սորվե-
 » ցընէր թէ բոլոր սոսկ ծիսական խտրու-
 » թիւները վերցած են: » (Երեւ. 12—13):

Եւ ալ կ'ըսեմ որ՝ ուտեստի խորութենէր
 չը վերաբերիր ատիկայ. հապա հիւանդոս-
 ները պիտի չը համարելու պարտութեանը. որով
 հետեւ ան ատենը շրէայ մը հեթանոս-
 ներու չ'էր կրնար մօտենալ, պիտի մեղ-
 ուն ընուն համար. ինչպէս կրնէ Պետրոս.
 « Իսկ ինքնին դիտէք՝ ինչպէս անմարթ
 » է շրէայ մարդու ուրիշ ազգերու
 » մերձենալ կամ մօտենալ . . . » (Գործ. Ժ. 28.) Բայց իր խօսքին բուն էութենէր
 անաչառ պատասխանը առնելու համար
 կ'աշխատցենք զինքը, որ Մարքեալին առ
 մէկ տուն խօսքը ամբողջ կարգայ. » և ին-
 » ծի Երոտամ ցրցուց՝ հարեիլիէն ձեզ
 » խառնակ կամ անսուրբ չ'ըսել » Եւ վկայուիլ
 Պետրոս ինքնին չ'ընէր ալ նէ՝ շատ քիչ
 խելք ունեցող մէկն ալ դիւրաւ կրնար
 խմանալ՝ որ աս տեսիլքը ուտեստի անխը-
 տիր ըլլալու համար չ'էր. ժամն զի ինչ որ
 ամեն անսուրբ կերակուրները ուտելու համար
 եղած ըլլար նէ՝ նախ Պետրոսի պէտք էր
 հնազանդիլ ան հրամանին՝ որ երկոցս կրթի-
 նուէցաւ « Եւ Պետրոս, կարէ և կեր : »
 (Գործ. Ժ. 13) : Բայց Պետրոս ընդդիմա-
 ցաւ, և վերջապէս կ'իմանամք որ « անո-
 թը երկինք վերցաւ : » (Ժ. 16) :

« Իսկ ինչ և երկոց մանկանց օրինա-

» կը՝ ամենեւին վերաբերու թիւն չ'ունի
 » պահ.քին » (Բան Աւետ. 13) որ կ'ըսէ նէ,
 ես ալ կ'ըսեմ որ անոնք Սոփիստական օրինակ
 պահեցին, մեռ ալ Քրիստոսական:

Թէ որ Պողոսի սա խօսքերը ցուցնելու
 րըպէս նէ, (Երեւ. 13) «ամէն ինչ որ սպանդա-
 » նոցին մէջ կը ծախուի՝ կերէք, ու քննուի
 » մի բնէք խղճմտանքի համար:» (Ա. Կորն.
 Ժ. 28): Եւ ալ կ'ըսեմ որ՝ սա համարին
 ետեւի համարներն ալ կարդայ նէ՝ կը
 հասկընայ որ Սոփիստական օրինակ արգիլուած
 կերակուրներն անխտիր ըլլալու համար ըսուած
 է այդ խօսքը, և ոչ պահ.քի համար. և
 ժողովուրդը սպանդանոցին մէջ ծախուած
 ամէն բաներն ալ կը վայելէ:

«Բայց Հոգին սուրբ յայտնի կ'ըսէ,
 » որ եաքի ատենները մէկ քանինները հա-
 » ւատքէ պիտի իյնան... ու ետ պիտի
 » պահեն կերակուրներէն՝ որ ըստուած
 » հաստատեր է որ հաւատացեալները և
 » ճշմարտութիւն ճանչցողները վայելեն»: (Տիմ. Գ. 1-4.) կ'ըսէ նէ (Երեւ. 13.) Եւ ալ
 կը պատասխանեմ որ Եկեղեցին բնաւ
 չ'արգիլէր ժողովուրդին ինչ և իցէ կերա-
 կուրները վայելլու, ըստ Հրէականին:

Եւ վերջապէս Թէ որ ըսէ որ՝ «մը-
 » սեղէնէ ետ կենալուն բարոյական մար-

« րու թեանը վարդապետութիւնը հե-
 « թանոսական փիլիսոփայութեանը մէջ
 « ծագեցաւ . ամենեւին քրիստոնէութե-
 « մաս չ'է : » (Էբէ՝ 13—14.) Լսոր ալ
 Յօհաննէս Սկրտիչը և Եղրասը կը ցու-
 ցընեմ իրեն , որ թերեւս անձանօթ ե-
 ղած ըլլային իրեն մինչեւ ցարդ :

Լւասիկ իր մարգարէութեանը լրու-
 մին հասանք՝ որ իր վրայ կատարուեցաւ :
 Բան խրատականին ամէն մէկ տողի կարծե-
 յեալ սխալները՝ Լւետարանական նամակին
 Բարձրագլուխ սխալները երեւան հանելով ի-
 րենք սխալութենէ ելան : Յայտնի է որ
 ասանկ խարդախական խօսքեր բանեցնե-
 լով՝ կ'ուզէ որ Լզգին պարզամիտ մասը
 մոլորեցնէ : Չըգիտեր արդեօք Տէրոջը
 ըսածը . « Թէ որ մէկը աս ինձի հաւա-
 « տացողներուն պղտիկներէն մէկը դայ-
 « թակղեցնէ՝ լաւ է անոր թէ երկանա-
 « քարը անոր պարանոցը կախուի՝ և
 « ծովու խորերը ընկղմի : » (Տադ . ԺԸ . 6 :)

3. ՄԱՍՈՒՆՔ ՍՐԲՈՅ :

Լմէն քրիստոնէայները՝ թէ և ագի-

տալոյն ռամիկներն թլան՝ մեծ ճշմարտութիւն կը խոստովանին՝ որ սրբոց մասանցը երկրպագութիւն չ'են ըներ, այլ սոսկ յարգութի մը կուտան անոնց՝ զոր օրինակ Աստուծոյ սիրելիներուն մնացորդացը, որոնք որ ամէն մէկ սուրբին յաւերժայիչատակ առաքինութիւնները յիշեցնող մէկ մէկ թանկագին և սրբազան հնութիւններ են:

Սենք I ռուսաւորչայ որդիքս՝ մասունքներու կրօնական երկրպագութիւն չ'ենք ըներ. վասն որոյ՝ աս ծանր ամբաստանութիւնը ճշմարտաւէտ չ'ենիլնէրնուս հապ ծնունդն է. անոր՝ որ հասարակութեամբ, անոր՝ որ Աստուծոյ Աստուծոյ առջեւ Քրիստոսով կը խօսի: Սենք սրբոց նշխարները կը պատուեմք, զիրենք բարեխօս կը բռնեմք, և միայն սուրբ Արքայութեանը ծունր կը կրկնեմք երկրպագելու: Աս ասանկ ըսելով խոնարհաբար կ'իմացնեմ մեր արդարաւորապէս Հեղինակին՝ որ ուրիշ ազգի մը համանիւթում աս յօդումը՝ հոռուալով իման խրատականին դէմ հրատարակեր է: Այլ կ'ազդաշեմ իրեն՝ որ Առաստուղական Հայոց Ազգայնականներուն մէջ գտնուած անհարազատ մասունքներուն ցանկը հրատարակէ, ան ալ որչափ որ շուտ կրնայ նէ:

Նոյն նամակին հեղինակը՝ նրց պատ-
կերներուն խոնարհութիւն և յարգանք
մատուցանելիս՝ չըկրնալով ուրիշ բառով
մը յայտնել՝ զանի Պապիերապաշտօնին կ'ան-
ուանէ . որպէս զի՝ պատկերապաշտ հե-
թանոսներուն հետ մեղի համարածին
դասելու կարողանայ . ինչպէս որ սա հե-
տեւեալ խօսքերուն մէջ պայծառապէս
կը տեսնուի , որ փշաքաղ կ'ընենք նոյն ար-
դարադասին նամակէն :

«Արդ՝ կռապաշտներն ալ իրենց պաշ-
տած կուռքերը իրենց աստուածները
չ'են սեպեր , ինչպէս որ առ տետրակին
(Բան Խրատականին) հեղինակն ալ իր
պաշտած պատկերը նոյն սուրբին տեղ
չը դնէր : Բնդ հակառակն , կռապաշտ-
ներն ալ ճիշդ ան նոյն պաշտպանու-
թիւնը կ'ընեն կռապաշտութեան հա-
մար , որն որ Սրբազանն ըրեր է պատ-
կերապաշտութեան համար . և 'ի հատ-
տատութիւն իրենց անկեղծութեանը
սա բանը յառաջ կը բերեն՝ թէ բնաւ
չ'են երկրապաշտներ մէկ կուռքի մը՝
մինչեւ որ քուրմը օծէ՝ ու սուրբ ջու-
րի մէջ խօթէ անիկայ , և իր քրմական

” իշխանութեամբը զաստուած անորմէջ
 ” կամ վրան բնակեցնէ ” (Երեւ 18.)

Յիրաւի՝ կռապաշտներն ալ իրենց կը
 ողորդ աստուած չեն ըսեր, զոր օրինակ
 մենք ալ մեր պատկերներուն. (Ինչպէս ին
 քապէ մեր անաշտ քապատորը) բայց կռա
 պաշտները միշտ կուռքի մը առջին կ'եր
 կրրպագեն, և առանց չ'աստուծոյ մը
 արձանին ներկայութեանը՝ նոյն չ'աստու
 ծոյն երկրպագութիւն չ'են մատուցա
 ներ. երբ որ մենք՝ ուր և իցէ տեղ մը
 ծունդ կ'իջնամք երկրպագելու՝ ոչ սուր
 բի մը առջին, այլ միայն (Նստուծոյ առ
 ջին առանց առջեւնիս պատկեր մը ու
 նենալու. (չ'եմք գիտեր որ ասանկ ընե
 լով ալ պտանը կաղնոյ Դայտերը ու Գամերը կամ
 օրը պաշտած ի'լլլամ՝. և կամ գէպ ի արե
 ւելք աղօթելնուս համար՝ թէ աղօթիւները
 երկրի մէկ Տասին՝ կամ արեւու նոյնրած ի'լլլամ՝):

Ի՛նչպէս կայ նաեւ մեծ գիտողութիւն
 մ'ալ՝ որ մեզ աս պատիւէն կը զրկէ.
 “ Կռապաշտները երբեմն այնպէս կը հա
 ” մարեն՝ թէ աստուածութիւնն երեսէ
 ” ձգած է այն ինչ կուռքը, և ան առե
 ” նը կ'այրեն կամ ծովը կը նետեն անիւ
 ” կայ . . . ” (Երեւ 18.) երբոր մենք ե
 կեղեցւոյ մը պատկերները բնաւին պղզ

ծեալ չ'ենք համարիր : Բայց և այնպէս չ'ենք երկրպագաներ , ոչ սրբոց և ոչ պատկերաց . միայն թէ ամեն մէկը՝ իրենց գերագոյն առաքինութիւններնու վրայօք ունեցած համարումներնուս համաձայն՝ խորին յարգանքօք կը պատուեմք :

Հիմա՝ սա երկու խնդիրը ունիմ' մեր իմաստուն վարդապետին՝ որոնք որ զիս կը պնդեն պատկերները յարգելու :

Ա . Բրիտոս տէրն մեր նախատես չէր արդեօք , ըստ այնմ , « Լս Տէր՝ քըննեմ' զսիրտս' և փորձեմ' զերիկամունս . . . » (Լւիճ . ԺԷ . 10 .) եթէ գիտէր որ Աբգար անոր առջին , և կամ ետքի տեսնները մոլորեալներու հօտ մը անոր պէս դժուած պատկերներու ներկայութեանը՝ իր առջին երկրպագութիւն պիտի ընէր , ինչո՞ւ խրկեց սուրբ դաստառակը Աբգարին :

Բ . Շատ անգամ կը հարցընեմք , և երբեք պատասխան չ'ենք առներ . և կարծեմ Յիսուսը դաւի բռնելու աշխատող հրէից պէս պիտի պատասխանեն թէ՝ « չը գիտենք » : (Սաղ . ԺԳ . 28 — 21 .) « Դունք քեզի կուռք չի պիտի շինես . . . » (Լւիս . Ի . 4 .) ըսող Աստուածը չէ՞ Տապանակ ուխտիին վրայ երկուսի՞նչ յիշուլ տրուէ :

Բէնեւը շէնէլ գողացը . (Լւից . ԻԷ . 18—21 .)
 որ խորացելեան զաւկըները երկրագագու-
 թիւն ընեն անոր ներկայութեանը՝ Աս-
 տուծոյ առջին . և կը խոստանայ ալ ան
 քերովքէներուն մէջէն խօսելու Ամսէ-
 սին հետ :

Այն ուղղագատը գեղեցիկ դատաս-
 տան մը կ'ընէ Իան խրատականին սա խօս-
 քին վրայ . “ Աք գիրքերը ականջի ճանա-
 ” պարհաւ և պատկերները աչքի ճանա-
 ” պարհաւ . . . մեղի առ Աստուած ջերմե-
 ” ռանդն լինել կը շարժեն . կամ Տէրօջը
 ” և սրբոյ վարքը մեղի կը սորվեցնեն . ”
 (Երեմ 24) Իայց ասկէ—կ'ըսէ—ինչպէս կը
 ” հետեւի՝ Թէ անոնց երկրագագութիւն
 ” ընելու և խաչ հանելու ենք . և համ-
 ” բուրելու ու առջեւնին խունկ ծխելու
 ” ու մեր աղօթքները անոնց մատուցա-
 ” նելու ենք : Թէ որ Աստուածաշունչին
 ” երկրագագութիւն ընելու չ'ենք ական-
 ” ջին միջոցովը մեղի սորվեցնելուն հա-
 ” մար , ինչպէս կը հետեւի Թէ պատկե-
 ” րին երկրագագութիւն ընելու ենք՝ աչ-
 ” քին միջոցաւը մեղի սորվեցնելուն հա-
 ” մար : ” (Երեմ 19 :

Արդ՝ որովհետեւ Պատրիարքին “պատ-
 ” կերին նայելով անոր Տէրը միաբերնին

« Կը բերեն, և Երկրպագութիւնն Աստուծոյ կը
 « Տապառցանին » (Երեւ 21 — 22.) Խօսքերը
 կեղծ ու պատիր խօսքեր կը համարի, ինչ-
 պէս որ իրենք անանկ է՝ և որիչինն ալ անանկ կը
 չարժէ, պէտք է որ՝ իր առարկութիւններովն
 ալ մեր անկեղծութիւնը ցուցնեմք :

Յայտնի է որ երկրպագելուս ետքը
 կը խաչակնքեմք . ցուցնելու համար՝ որ
 մեր Տէրոջը խաչեցելոյն առջին կ'երկր-
 պագեմք, և կը յարկեմք իր սուրբ խաչը՝
 որ կերպով մը դէմքերնուս վրայ կրել կը
 նշանակէ : Այլ աս երկրպագութիւնը նաեւ
 ամենասուրբ Արքայութեան վերաբերիլը
 իմացնելու համար երեք մատերնիս մէկ
 տեղ բերելով կը խաչակնքեմք : Ահա աս է
 տէրունական պատկերի մը ներկայութեանը
 աղօթելնուս և երկրպագութիւնն ընել-
 նուս ետքը խաչ հանելնուս պատճառը :

Որ և իցէ սուրբի մը պատկերին առ-
 ջին՝ երկրպագութիւնն չ'ենք ըներ նոյն
 սուրբին, և զանի չ'ենք համբուրեր, և
 աս բանիս աւելի հաստատութիւն մընէ
 պատկերներնուս բարձր տեղեր դրուած
 ըլլալը : Թէ և համբուրելու ըլլանք՝ ի՞նչ
 մեղք կը ծնի տակէն :

Յիրաւի՝ սարկաւապը խունկ կը մա-
 տուցանէ անոնց, բայց դառնալով ժողո-

վըգեան ալ կուտայ. միթէ մարդասպանչա,
կամ մարդը (Նստուծոյ տէղ դրած կ'ըլլայ =
Եկեղեցին բնաւ մէկ ատեն մը քարոզած
չ'ունի՝ որ սուրբերուն կամ սլատիւերնե-
րուն երկրպագութիւն մատուցանենք.
բայց սարկաւազը բարձրաձայն կը կար-
դայ. « (Նստուծոյ երկիրպագանեմք » :
Անք ամէն ատեն՝ որ առիթ ունեցած
ենք, թէ՛ բանիւ՝ և թէ՛ գրութեամբ մեր
միտքը և նպատակը յայտնած եմք իրենց
սա մասին վրայօք. բայց սա Բանից և Գոր-
ծոյ կամ Գրոյ չը հաւասարացող, և Տարբիւնիս պի-
տիւրը շնորհ աստուածացեալ բանադատը կ'ըսէ
որ՝ յեր նպատակը ան չէ որ (Նստուծոյ երկիրպա-
գանէ՛ս՝ ալ նիւթական պապիւրին : Աւրեմն ինք
սուելի աղէկ գիտէ ինչեւ և Գործել մեր պիտիւրը,
քան թէ մենք՝ որ անոնց օրինաւոր տե-
րերն ենք : Ալ թողումք ասիկայ գատելու
ճշմարտասիրացդ՝ թէ արդեօք ի՞նք կը
յափշտակէ (Նստուծոյ իշխանաւորը, չէ՛ նե-
քահանայք, որուն վրայօք վերը խօսեցանք :

5. ԲԱՐԵԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՑ

Անք զուարճախօս քննաբանը ասանկ
կ'սկսի :

Իսկ խրատական «Տեորակին Հեղի»
 «նախք աթաղեբաց երկրպագութիւն»
 «ընեղաւ վրայօք խօսիլը անյուսաբար»
 «չուտով մէկ դի ձգելով իր բոլոր զօ-
 »րութիւնը սրբոց բարեխօսութեանը»
 «վրայ կը թափէ :» (Երեւ 19.) Կարծեմ ան-
 յուսաբար մէկդի խողած իարծած բանը ըստ
 չափու մատակարարվեցաւ, և ինչպէս ան-
 կէ կ'իմանամք՝ որ բոլոր զօրութիւնը սրբոց Բա-
 րեխօսութեանը վրայ խափած է, մենք կարծի
 կարծոյ խօսելով աս նիւթիս վրայօք ճշ-
 մարտութիւնը յայտնենք, որ Իսկ խրա-
 տականը «Ճրագի ի Ռջ փանն Հայոց» կոչ-
 ուեղաւ արժանի լուսաւոր ճրագ մ'ըլլալը
 յայտնուի : Եւ աս նպատակնուս հասնե-
 լու համար նախ իրեն սխալ կարծածները
 քննենք, որոնք թուելով չորս հատ կը
 գտնամք :

«Սխալմունք առաջին : Կենդանի մար-
 »դոց աղօթքները սրբոց բարեխօսութեանը
 »համեմատ կը սեպէ :» (Երեւ 19) :
 Եւ իր տեսած սխալը ես չեմ տեսնար
 կոր : Որն է աս կենդանի մարդուն ա-
 ղօթքը : Թողենուոյն առա՞ծը, չէ՞, ատիկայ
 կենդանի մարդոց չը վերաբերիր : Սուր-
 բերը և Եստուածածի՛նք, չէ՞, անոնք ալ
 չեն : Կանա Վալիկեայու հրա՞ջքը, չէ՞ :

վասն զի՝ ատոր մէջ աղօթք չը պարու-
նակիր : Վերջապէս . Յովբայ աղօթեալը .
այո՛ւ աս պիտի ըլլայ . և արդարեւ
մեծ և եղական սխալմունք կը համար
ըէինք մենք ալ , թէ որ նոյնը ինչ բանի
համար դրուած ըլլալը աղէկ մը չի տես-
նէինք . որն որ հիմայ իրեն ալ ցուցնելու
եմ : Իսկ առաջ՝ խոնարհաբար աս
իմ Վերջին — դարու — Մեծարանիչի
կիս իմաց կուտամ՝ որ չէ թէ սուրբ
գիրքերը կարդալու և հասկընալու հա-
մար Հոգին սուրբ իրեն չէ առաջնոր-
դեր , հասկա՛նալու պարզագոյն գրու-
թիւններն անգամ միտք առնելու չափ
ունեցած ողջմտութիւնը՝ զինքը թողեր
փախեր է : Ասոր համար պէտք է որ անոր
ետեւէն վաղէ փնտռէ ու գտնէ . որպէս
զի ուրիշ անգամ ալ աստնկ չարաչար չը
սխալի :

Իսն խրատականը սրբոց համար « և
» բարեխօսեն վասն մեր յամ Ժամ՝ թէ
ի կենդանո-թեան իւրեանց՝ և թէ ի մահ-
ուան » (Երեւ 28) ըսելէն ետքը , նախ
կանա Գալիլեայու հրաշքը , և մէկ քանի
վկայութիւններէ ետքն ալ Յովբայ աղօ-
թեալը յիշելը՝ կենդանի ճարդոան աղօթքը մե-
տեալ սորբերոան աղօթիցը համեմատելու :

չէ նէ՝ իրենց կենդանութեանը ըրած աղօթիւներն
 աւ լուսո-ծոյ ընդո-նելէ ըլլալն համար է :
 Կարծելի է որ՝ որովհետեւ աս մեր
 քննիչը մարդկանց սրտերը քննելու
 վարժած է , բնաւ չ'է քննել Ռան խրա-
 տականին ամբողջ խօսքը . բայց միայն ա-
 նոր Հեղինակին սիրտը քննել և գտել է , որ
 իր կարծիքին պէս է : Իսկ մենք սոսկապէս իր
 գրութիւնքննելով կը գտնանք առ իր ծուռիկ
 դատաստանը , և տալով մեր նուստտ գըր-
 չին ձեռքը՝ մեր սրտին աս արձագանքը
 լսել կուտանք իրեն . « Լ'ու ուրեմն ո՞վ
 » պատուական սրտագէտ , բու ճակտիդ
 » պատիւը . բու սխալ դատաստանդ . և
 » տար . բու կդ . բու կիններուդ :

« Սխալմունք երկրորդ : 29 երորդ երե-
 » սին վրայ գրուած Սովսէս անունը սը-
 » խալ կ'առնէ : « Սի համարիք եթէ ես
 » չարախօս ինչ իցեմ զձէնջ առ Հօր , գո՞յ՝
 » որ չարախօս կայ զձէնջ՝ Սովսէս , յոր
 » դուքն յուսացեալ էք . . . » (Յով. Է. 45 :)
 » Հոս Սովսէսը իր գրութիւններուն տեղը
 » գրուած է , և ասիկայ այնպիսի սովորա-
 » կան կերպ մըն է խօսուածքի , որ աս
 » մտօք աս տեսրակին մէջ բռնել գնելը
 » յուէտ խորամանկութիւնն սեպելու է՝
 » քան թէ ապիտուութիւնն : » (Երեւ 20 :)

Ըս տեղ (Մովսէս) բառը իր գրուածս
 ցը տեղ չը կրնար առնուիլ, թէ և ասի-
 կայ հաստատելու տա երեք վկայութիւն-
 ները յառաջ բերէ. « Աւ ըսաւ Աբրա-
 » համ. անոնք Մովսէսն ու մարգարէներն
 » ունին . . . Աւ սկսեց Մովսէսէն ու բոլոր
 » մարգարէներէն կը մեկնէր անոնց . . .
 » Ինչու որ առջի ազգերէն հետէ ամէն
 » քաղաքի մէջ զինքը քարոզողներ ու-
 » նի . . . » (Ղ-ի. ԺԷ. 29. և իԳ. 27: Գործ.
 ԺԷ. 21:)

Ըս օրինակներուն մէջ յայտնի կը տես-
 նուի որ Մովսէս ու մարգարէներ բառերը
 իրենց գրուածոցը տեղ գրուած է: Իսկ
 Բան խրատականին բերած վկայութիւնը
 ես ուրիշ կերպով կը հասկընամ, որուն որ
 Հայկազունք (ԱԳՆ) կըսեն « թէ որ դուք
 » Մովսէսին հաւատայիք, ինծի ալ կը
 » հաւատայիք, ինչու որ անիկայ ինծի
 » համար գրեց. (Իո-ի Մովսէսին գրած-
 » ներուն լը հաւատարմութիւն համար՝ ինծի ալ
 » չի հաւատար) բայց թէ որ անոր գրու-
 » ուածներուն չիք հաւատար՝ իմ
 » խօսքերուս ինտոր պիտի հաւատար.
 » (Ընդ համար ան ալ յիշէ լարախօսութիւն պի-
 » տի ընէ Հօրը՝ ինչ ինծի լը հաւատարի, որ
 » ինչը ինծի համար գրած էր): »

Պարձեալ՝ թուղթը և մելանք ինչպէս
կրնայ չարախօսել, թէ և իր ըսածին նայ-
ելով Սովսէս բառը իր գրուածին տեղը
առնենք. ի հարկէ զանի գրողը պիտի
ըլլայ չարախօսողը, որմէ պարզապէս կը
հետեւի որ բարեխօսութիւն ալ պիտի
ընէ. ինչպէս որ իր կենդանութեն ալ ըրաւ:

» Սխալ երրորդ: 27 երորդ երեսին
» վրայ կը հաստատէ թէ Վուտեր (Վար-
» մնական ցանկութիւնը չը զսպող վասն
» միոյ կատարինէ մայրապետի ուրացողն
» զկարգ իւր), Վետարանական վարդա-
» պետութեց քարոզողն եղաւ. որ ընդդէմ
» է սրբոյ Բարեխօսութեանը. և այլն: (Սոր
» բաւական է ըսել թէ Վուտեր օրինա-
»ւոր կերպիւ ամուսնացաւ պապակա-
»նութիւն մերժելէն և Վետարանը ըն-
»դունելէն ութ տարի ետքը:» (Երեւ 21:)

Սխալին պատասխանը չը տուած կը
հարցնեմք իրեն թէ՛ սէրկէ առեր է սա
խօսքը «որ ընդդէմ է սրբոյ Բարեխօսութեանը. »
քիչ մը առաջ կամ ետքը խօսուած խօս-
քերէն հետեւութի մը չը կրնար ըլլալ.
որովհետեւ անկէց առաջ նրց հրեշտակա-
կենցաղ ըլլալին հաստատուած է: (Յայտ
է ուրեմն՝ որ այս ըրածը ստորեւին և խա-
բեղեւին իմ խաղախոսութեան չէ, այլ զոտ-

զըտարարութիւն է . (որպէս ղէ Բան խորասխա-
նին արժանապարհւ Հեղինակին խօսումքն առ
Գաճ ծաղրելի ցոյցնէ .) ինչ որ ըլլայ , քնաս
չ'ընէր . անոնք Աւետարանէն կը խօսին և խօսած-
նին խիոյն ճշմարտութեան և հաստատարճութեան
կը փոխուին , (Բայց իարժելի է որ Աւետան աւե-
տարանէն կը խօսին .) մեկը մեր տալու պա-
տասխաննուս նայինք :

Վերը Պահք բառին համար ըսինք՝
որ իր մէջը մեծ մեծ անուններ կ'ամփո-
փէ : Ասոնց մէկն ալ կ'ուսուլթիւնն է .
և աս ալ մարդու հնարք չ'է , հապա սուրբ
գիրքերը սորվեցուցած են մեզի . ահա
Պօղոսի սա խօսքերը :

“ Որովհետեւ կ'ուզեմ որ ամեն մարդ
” ինծի պէս ըլլար . . : Բայց ամուրիներ
” բուն և այրիներուն կ'ըսեմ . լաւ է ա-
” նոնց թէ որ ինծի պէս կենան . . . :
” Բայց կոյսերուն համար Տէրօջմէն հը-
” բաման մը չ'ունիմ , բայց խրատ կուտամ ,
” ինչպէս ողորմելի մէկումը Տէրօջմէն ,
” հաւատարիմ ըլլալ : Կը համարիմ թէ
” անանկ լաւ ըլլայ . . : Բայց աւելի է-
” բանելի է թէ անանկ մընայ իմ խրատիս
” համաձայն : Աս անանկ կը համարիմ որ
” Աստուծոյ Հոգին իմ վրաս ալ ըլլայ : ”
(Առաջին Կորն . է . 7 — 8 — 25 — 26 — 40)

Օչայս գիտնալով Պարոնայք, մեր քրն-
 նիչին երբորդ սխալմունք կոչածին շու-
 տով պիտի կրնաք սխալասխանել. որ Ռան
 խրատականին 27 երորդ երեսէն քննու-
 թեան առած է, որուն վրայ որ յաւել-
 ուած մ'ըլլալը վերը ցուցուցինք. իսկ
 բուն Հեղինակը ասանկ կ'ըսէ. « Ուրեմն
 » մարմնական ցանկութիւնը չը զուգոյ
 » վասն միոյ Կատարինէ մայրապետի ու
 » բացողն զկարգ իւր, զիմորդ կարէ հա-
 » ռատարիլ սրբոյ. » և այլն. և ծանօթու-
 թեանը մէջ ալ կ'ըսէ. « Եւ ուրացողը
 » է ի ուտեր, որ օգոստինոսեան կարգէն
 » էր. սակայն եղև աման չարին սատա-
 » նայի. և գնաց Կատարինէ անուն մայ-
 » բապետ մ'առաւ. և սկսաւ ընդ դէմ
 » մտաց սուրբ Լւետարանի և սրբազան
 » Լւաքելոյ մտացածին վարդապետու-
 » թիւն քարոզել. . . : » Եւ խօսքերէն
 չը հետևիր թէ Նախ Կատարինէ մայ-
 բապետը առաւ և ասա հաւատքը ու-
 բացաւ. հասլա՝ նախ աման չարին սատանայի
 էլն՝ և այս Կատարինէին հետ ամուսնանալով իր
 կարգը որոշացաւ. թողլով Լւետուածայինը
 խորհիլը՝ աշխարհայինը խորհելու գիմեց.
 « որովհետև կնիկ չունեցողը՝ Տերօջը կը
 » հոգայ, թէ ինչպէս հաճոյ ըլլայ Տերօջը.

„ և կնիկ սենեցողը աշխարհինը կը հոգայ
 „ թէ ինչպէս հաճոյ ըլլայ իր կնկանը . և
 „ ահա՛ մէկզմէկէ զատուեցան : (Լուսնի :
 Կորն . Է . 32 – 33)

Ըրդ՝ պէտք չէր կ'ըսեմ, և մեծաւ
 իրաւամբ, որ իր ուխտը դրժեր և ուրա
 նար իւր կարգը, որ երգմամբ ուխտեր
 էր, երբ որ անշուշտ իր խիղճը իրեն կը
 գոչէր “ Բու ուխտդ կատարէ՞ բարձրե
 „ լոյն : ” (Սալ . խթ . 14) :

Գուցէ՛ մեր իմաստնագոյն քննիչին
 սիրտը աւելի անոր համար նեղացած ըլ
 լայ՝ որ Նորին Ռարձր Սրբազնութիւնը՝
 Լուսեր Նեռաբան վարդապետին (Էֆէ
 ներէի է Տիդի առ ածախանը հնարելո՞ւ) նոյն իսկ
 Բողոքող մատենագիրներէն վճռուած
 հերձուածողութիւնները չէ հրատարակած :
 Աւստի կ'իմացնեմք իրեն որ առ պաշտօ
 նին ալ յանձնառու կ'ըլլամք՝ Հայերէն
 գրքի մը մէջէն քաղելով հրատարակելու,
 ինչպէս որ առ տետրակին վերջը անոր
 մէկ Հայր մերը :

Սխալմունք չորրորդ : 27 երորդ եւ
 „ րեւին վրայ սա հետեւեալ խօսքերն ալ
 „ կան . իսկ ճշմարիտ հաւատացեալքս ու
 „ սանիմք 'ի սուրբ Նաբեղոյ՝ և 'ի նո
 „ ցին յաջորդաց 'ի սրբոց Հայրապետաց

« զխոնարհութիւն և զհեզութիւն . ըստ
 « այնմ թէ — ուսարուք յինէն՝ զի հեղեմ
 « և խոնարհ սրտիւ և գաջիք հանգիստ
 « ասնձանց ձերոց — (Սա . Ժա . 29 .) վասնու
 « թոյ զսուրբսն Մատուծոյ գեր ՚ի վերոյ
 « քան զմեզ համարեալ յարգեմք և մե
 « ծարեմք . մանաւանդ ամենօրհեալ սուրբ
 « Մատուածածինն , որք կենդանի են առ
 « Մատուած , ըստ այնմ թէ հոգիք ար
 « դարոց ՚ի ձեռին Մատուծոյ են , և ոչ
 « մերձեցի ՚ի նոսա մահ , և բարեխօսեն
 « վասն մեր հաւատացելոցս յամենայն
 « Ժամ՝ թէ ՚ի կենդանութեան իւրեանց
 « և թէ ՚ի մահուան : Սա յորոյ բառը եր
 « կու բան իրար կապելու է , որոնցմէ
 « մէկը՝ միւսէն յառաջ պիտի գայ : Հոս
 « բառը դիւրաւ կը կարդանք . բայց ինչ
 « երկու բանի կապակցութիւն կենալը
 « տեսնալու համար սուր տեսութիւն մը
 « պէտք է : Մտր էութիւնն աս է : Սեք
 « հաւատացեալքս սուրբ Մտքեալներէն
 « և հայրապետներէն հեղ-ի-ն կը սոր
 « վինք : Սա յորոյ սրբոց և կուսին Սարի
 « ամու բարեխօսութիւնը կ'ընդունինք :
 (Երեմ . 22 :)

Մի ինչ սրատես է եղեր մեր իմաս
 տունը , թերեւ չկեղեցւոյ մը առաջնոր

դը կամ դպրատան մը ուսուցիչը եղած
 ըլլայ : « Բայց Աստուծոյ աշխարհի յիմարները
 ոչ ընարեց՝ որ իմաստասիրները ամշդունէ : » (Աւա-
 ջին . Կրն . Թ . 27 :) Ուստի կ'ըսեմ իրեն՝ որ
 ես ալ սա հետեւեալ կերպովը միտք եմ
 առեր :

Իսկ Տէնք Ճշմարիտ Կառապաղեալս՝ սորբ Ա-
 տուաշխարհներէն . . Կեդոն-Սիւն կը սորբինք : Սկսան որոյ՝
 Տէնք զմէջ ողորմութեան կարօս արարածներ ըլլալն
 Ճանչալով կը յարգէմք և կը Տեճարեմք սորբները,
 որոնք ինքեանի եւն Աստուծոյ չովը . և Տաւը անոնց
 չովը ըլլ Տօսեմար . որոնք ալ կը Բարեխօսեն Տեղի
 Կամար ամեն ասիւն :

Արդ՝ աս չորրորդ սխալմունք կար-
 ծուածն ալ աս Տօսք աս Կեպրակին Տեճ Բանել
 Դնելը յաւելա խորամանկութեան սեպելը է՝ չան
 Ընէ Կգիտութեան : Ինչո՞ւ որ ասչափ յայտնի
 խօսուածքի մը մէջ ալ ասչափ տարբեր
 միտք գտնալը ան մոլեգնութենէն կուգայ՝
 որ ունի մեր Տրամաբանը՝ Ազգին տոսկա-
 կան դասուն միտքերը պղտորելու հա-
 մար :

Հոս՝ տեղն է որ հարցնեմք մեր Աս-
 տուածաբան մեկնիչին թէ՛

Թ . Կանա Գալիլեայու մէջ եղած հը-
 րաշքին (Յօհ . Թ . 3 — 10 :)

Թ . Աբելի արեանը բողբոջելուն .

(Օհն . 7 . 10 .)

7 . թղենիին առական (Ղալ . ժգ . 9 .)

և 7 . « Վերակացու եղեց քաղաքիդ
 « այդմիկ՝ ապրեցուցանել զդա վասն իմ
 « և վասն Դաւիթի ծառայի իմոյ . » (Լւսայ . 15 .
 35 .) խօսքերուն մեկնութիւնը ինչ է . որ
 Բան խրատականը ի վկայութիւն բարե-
 խօսութեան յառաջ բերեր է :

Հայոց Աղեղեցին սանկ մը միտք ա-
 ռած է որ կանա Դալիլեայու հրաշքը
 սրբոց բարեխօսութիւնը ընդունելի ըլ-
 լալը կը յայտնէ : Ինչէն որ՝ Յիսուս հարա-
 նիքին մէջ մօրը ընդդիմացաւ նէ՝ ետքը
 կատարեց , որ չ'ըլլայ որ ետքի ատենները
 անընդունելի համարուի սրբոց բարե-
 խօսութիւնը :

Աբելի արեանը համար սանկ կ'ըսէ
 Բան խրատականը : « Աթէ արիւն Աբելի
 « բոլորէ առ Աստուած վասն սպանողին ,
 « ապա և բարեխօսէ վասն տօնողին : »
 (Եբե . 28 .)

Թղենիին առական ալ Նոյնը ասանկ կը
 մեկնէ : « Ա երեք տարի է որ կուգամ
 « սրտուդ խնդրել՝ և չ'եմ գտնար . կտրե-
 « ատիկայ , ինչո՞ւ երկիրն ալ կը խափանէ :
 « Ատքը այդւոյն Տէրօջը աղաչեցին հրեշ-
 « տակները և սուրբերը , այդւոյն և Թը-

“ զենւոյն պահապանները — Տէր Թողը
 “ ատիկայ աս տարի ալ, ատոր շուրջը
 “ բրենք, և աղբ դնենք, Թերևս (ապաշ-
 “ խարուծեան) պտուղ կը հասցնէ, սպա
 “ Թէ ոչ տարիէ մը ետքը կտրես ատի-
 “ կայ : ” (22 :)

Վաւիթ մեռած էր՝ երբ որ Տէրը
 “ Լասն իճ և Լասն Վաւիթ ծառայի իմոյ ” ըսա-
 նէ . և ինչէն կը պատճառէր Վաւթի
 համար քաղաք մը պահելու համար վերա-
 կացու ըլլար . յայտ է Թէ՝ անոր բարե-
 խօսութեամբը :

Աս խօսքերուն վրայ կրնանք յաւելցը-
 նել աս խօսքերն ալ . “ Օգնչ եղէք՝ մի՛
 “ արհամարհէք աս պղտիկներուն մէջէն
 “ մէկը . կ'ըսեմ ձեզի, վասն զի անոնց
 “ հրեշտակները երկնից մէջ միշտ կը տես-
 “ նան իմ Հօրս երեսները որ երկնից
 “ մէջ է : ” (Մատ. Ժը . 10 :)

Քրիստոս ինչ ըսել կ'ուզէ կրեշտակները
 Ժրպ Հօրս երեսները կը գեանան ըսելով : Ինչ
 կ'ըլլայ Հօրը երեսները տեսնալով : Աւելի
 աղէկ չ'ըլլար ըսելը Թէ կրեշտակները Տէր-
 ջը երեսները նայելու չ'են ի վեր : Բայց Քրիս-
 տոսի Հօրս երեսները կը գեանան ըսելը բացա-
 յայտ կը ցուցնէ որ շարափօսութիւնն ի՛նչն
 ըսել կ'ուզէ ինչպէս որ խօսքին կերպէն

ալ կը հասկնամք :

Յօհաննու յայտնութենէն կ'իմա-
նամք՝ որ Տէրոջը վկաները պիտի ըսեն ա-
նոր՝ յաւիտենականին, « մինչեւ երբ տէր՝
» (սուրբ և ճշմարիտ) չես դատեր՝ և մեր
» արեան վրէժը երկրի բնակիչներէն չես
» ուղեր : » (գլ. 4. համար 10 :)

Եսայի ալ կը գրէ Մտուծոյ բերնէն,
« Վասն Բակովբայ ծառայի իմոյ և
» Իսրայէլի ընտրելոյ, ես կոչեցի զանուն
» քո՝ և ընկալայ զքեզ . . . ինձ ակն ու
» նին կղզիք՝ և նաւք Թարշշի . յառա-
» ջադոյն ածել զորդիս քո ՚ի հեռաստա-
» նէ, զարծաթ և զոսկի ընդ իւրեանս .
» վասն անուան Տեառն սրբոյն, և վասն
» սրբոյն Իսրայէլի փառաւորելոյ : » (գլ.
խե. 4. և հ. 9 :)

Մկէց ետքը՝ եթէ մեր ողջամիտ վար-
դապետը կ'ընդունի որ սա խօսքերն ալ
սուրբ գիրքէն առած ենք՝ կը յաւելցը-
նենք ասոնց վրայ . « այլ մի մատոներ մեզի
» իսպառ քու անուանդ համար . . . քու
» սիրելի Մերահամիդ համար՝ և քու Ի-
» սահակ ծառայիդ համար . և քու սուրբ
» Իսրայէլիդ համար : » (Դանիէլ. Գ. 34—35)

Կը կարծուի որ Քան Խրատականին
« Սուրբսն Մտուծոյ գեր ՚ի վերոյ քան

« զմեզ համարեալ յարգեմք և մեծարեմք,
 « մանաւանդ ամենօրհնեալ սուրբ Մտ-
 « ուածածինն » ըսելուն նայելով՝ Մե-
 « տաքանական համակին հեղինակը՝ սա խօս-
 « քերը կ'ըսէ : « Հայր Պօղոս Սարգիս մէկ
 « երեւելի հռովմէական մը ելեր ամբաս-
 « տանութիւն ըրեր է, և մեծաւ իրա-
 « լամբ, թէ Հռովմէական Աշխատեցին
 « զԿոյսն Սարգիս Քրիստոսի տեղն է գր-
 « րեր : Ար վախճամք որ սա տետրակին
 « հեղինակն ալ (Պատրիարքը) թէ որ կա-
 « րելի է՝ Հայոց Աշխատեցին նոյն ճամբուն
 « պիտի առաջնորդէ : » (Երեւ 24 :)

Հաւանական է որ մինչեւ հիմայ զուր-
 ցած և վերակրկնած խօսքերովնիս կրցանք
 ըսել ուզել՝ որ միայն սուրբ Արքայազ-
 թեանը կ'երկրպագանեմք : Այլ Սարգիսին,
 թէպէտ և ըստ մարմնոյ Մտուածամայր
 ըլլայ . ոչ Առաքեալներուն՝ թէպէտ և
 Տէրը զանոնք եղբայր կոչած ըլլայ, ոչ
 սրբոց և մարտիրոսաց՝ թէպէտ և Տէր-
 ք համար արիւն թափելու պատիւը ու-
 նեցած ըլլան, և ոչ ալ հրեշտակներուն
 կ'երկրպագանեմք, թէպէտ եւ Մտուա-
 ծային փառաց սպասաւոր կարգեալ ըլ-
 լան : Այսինքն իմն Մեծ տարանականին
 սա խօսքերը զիս զիսարդիւնն է :

Այնքա՛ն իմաստուն Ռանադատին յառաջ
բերած Ապիսիան Ախարացւոյն և Սսկեբե-
րանին խօսքերը ինչէրքէ՛մ չե՛մ ընդո՛նիւր սա
պատճառներով։ Թ. գրուածքին սուրբ
Գրոյ համայն իմ համայն ըլլալուն համար
չէ՛, այլ պարզապէս սա բանին համար որ
այս գրուածքը հայերէնին մէջ չի գտնուե-
լուն՝ կրնայ ըլլալ որ շատ կերպ խարտախո-
ւիւններ բանեցոցած ըլլայ այդ խօսքին մէջ,
ինչպէս որ Հայերէն Գրոսածքի մը մէջ անգամ
ըրածները պեսանք։

Ք. Ինքը կ'ըսէ որ միայն սուրբ գիրքը
կ'ընդունի, ինչ յանգագնութեամբ դար-
ձեալ Հայրապետներէն վկայութիւն կը
բերէ։ Եւ թէ որ ըսէ, «որովհետեւ
» (Ինն խրատականին հեղինակը) շատ
» անգամ Հայրապետները մէջ է բերեր,
» անոր համար անոնց վկայութիւնը հոս
» դրած եմ։» (Երես 24.) Կը պատասխա-
նեմ որ թէպէտ և շատ քիչ անգամ Հայ-
րապետները յիշած է՝ բայց անոնցմէ վը-
կայութիւն բերած չէ. վասնորոյ ինքն
ալ բերելու պարտաւորութիւնը չունէր։

Կ'ընդունիմ այդ խօսքերը՝ իբրեւ մեր
չնկիւն գրէն ելած խօսքեր, և կը հերքեմ զա-
նոնք՝ Կոյն Արիւման Լսարծոյ պեշ Դնող Լիւ-
ւեյոյ մը ինչպէ՛ս այդ խօսքերը ըսելով։ Եւ

աս բանքս հաստատելու համար իր խօսքին ալ մեզի բաւական վկայութիւն մըն է . « կը վախնամք՝ որ աս տետրակին հեղինակն ալ ինչ որ կարելի է՝ Հայոց Եկեղեցին » նոյն ճամբոն պիտի առաջնորդէ . » ըսել է որ Հայոց Եկեղեցին տակաւին զկոյսն Սարգիսի Նստուծոյ տեղ դրած չէ . այսուհետեւ պիտի գնէ՝ Թէ վերջին — Դարո՞ւ — Սարգիսի գոշակութեանը համայն :

Արդ մեր իմաստունին կամքին հակառակ՝ և թերևս քիչ մըն ալ մեր խոստմունքին գէժ երկար խօսելով կրցանք ցուցունել որ բնական կրօնական երկրպագութիւն չենք մատուցաներ որ և իցէ սուրբի մը . բայց կը յարգեմք և բարեխօս կը բռնեմք զանոնք առ Նստուած , չէ թէ Պատարագնիս Նստուծոյ ընդունելի ըլլալու համար , (որ 23 երորդ երեսին վրայ ասանկ կ'ամբաստանէ . բայց մի՞ զարմանաք դուք աս պոչով սուտին , որովհետեւ անոնց Վերտարանին ճշմարտութեանը աս է) . հասկա որ՝ մեր անարժանութեը չի նայելով՝ Տէրը իր շնորհքները մեր վրայ հեղու : Աս ալ ասանկ ըլլալով՝ ինչ կ'ըլլայ թէ որ ըսեմ մեր քննիչին որ Բան Խորատականին սա հետեւեալ խօսքին գէժ գրուածն ալ ոչինչ է և զըպարտութիւն .

մէկ ուրիշ բան մը գրելու ճարը նայի :
 « Եւ աշխարհիս վրայ սուրբերը կը յար-
 » գեմ կը մեծարեմ եւ բարեխօս կը բռնեմ
 » առ Լ'ստուած , մանաւանդ միշտ սուրբ
 » Կոյս Լ'ստուածածինը , ոմանք հակառա-
 » կը կ'ընեն , ինչ կը կարծես . Քրիստոս
 » դատաստանին օրը անոր պիտի ըսէ՞ ար-
 » դեօք թէ եկո՞ւք զի պսակ տամ , վասն
 » զի դուն աշխարհի վրայ իմ սուրբերս
 » կամ մայրս չի յարգեցիր՝ չի մեծարեցիր՝
 » եւ բարեխօս չի բռնեցիր . ինծի ալ պի-
 » տի բարկանայ արդեօք , թէ դուն իմ
 » մայրս իմ սուրբերս ինչո՞ւ յարգեցիր
 » մեծարեցիր եւ բարեխօս բռնեցիր : » (Ե-
 ղէ 30 :)

6. ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ

Տեարակին հեղինակը ասոր պատաս-
 խանը ուրիշ քանի մը հրատարակեալ
 տեարակներու յանձնած է . մենք ալ ի-
 րեն հետեւելով ասչափ ատենէ ՚ի վեր
 հրատարակուած կը թողունք անոր պա-
 տասխանը . վստահ ըլլալով որ ամեն մէկ
 հեղինակ իր գրուածոցը դէմ ելող գը-

որով թիւններուն պատասխանատուութիւնը
յանձնառու է :

7. ԳՈՅԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Լսոր վրայօք ասանկ կ'սկսի խօսելու :

“ Լս վարդապետութիւնը մեր Տերո-
” ջը խաչելութենէն մինչեւ Տէլ քանի Դուր
” Էրջը Եկեղեցւոյն մէջը մտած չէր : Լ-
” ուսքեալներն ու նախկին Հայրապետ-
” ները այսպիսի վարդապետութիւն մը
” չէին գիտեր . . . ” (Երեւ 27 :) Հիմայ
դժուարաւ միտքս կրնամ բերել՝ որ այս
մեր բանագատին կրօնակիցները եօթն
խորհրդոց վրայ խօսելով տետրակի մը մէջ
սանկ կ'ըսեն . “ Եւ որովհետեւ կ'ընդու-
” նիմք և միշտ ընդունած եմք Եկեղեցւոյ
” Նիկիական հանգանակը ամբողջ , որն որ
” ամեն բրիստոնեայք կ'ընդունին , և Տիեզ-
” յորս հարիւր Ռոմանին Եկեղեցւոյ անդամ
” ներուն վրայ հարկ դրուած հանգանակ
” չիկար , և ան ժամանակէն հետէ Տիեզ-
” աս 1846 Գարին մասնաւորապէս աս մարդ-
” կային աւանդութիւնները պարունա-
” կող հանգանակ չինուած և Հայաստա-
” նեայց Եկեղեցւոյ անդամներէն ընդու-

”նիլ պահանջուած լէր . . . ” (Տէս Դ
Յայտարարութիւն և համառօտ դատանութիւն
Հայաստանեայց Լեւոնականիւն Լիկէլէյ-ոյ, Է-
րէս 2 :)

Ըս երկու մի և նոյն կրօնքի տէր մար-
դիկներու գրիչներէ ելած մէկզմէկու հա-
կառակ խօսքերը կարգացած ատեննիդ՝
անտարակոյս եմ որ դուք ալ ինծի պէս
պիտի ըսէք : Ըսոնք Հայաստանեայց Լիկէլէյին
սխալ և սոսք հանելու համար ամեն ճիգն Դ գործ-
իլ դնեն, և չունենալով ճշմարտութիւնը որ ըսեն-
իլ սպեն, և աս իրաւ է որ սոսք խօսելու վարժու-
ղը ճշմարտութիւնը խօսել ամեն-ին չը գիտէր . և
Տէի խօսքն ալ միտն լէ թէ համայնս չըլլար,
վասն որոյ հապա Տէիլմէկո հակառակ ալ, (իսկ
պէս որ յառաջ երթալով պիտի տեսնենք ալ) :

Աւրեմն աղաչելու ենք ան եղբայրներուն՝
սրոնք մեզնէ կը տարբերին, որ իրենց ան-
մահ հոգիներնուն շահուցը հետ չը խա-
ղան :

Գոյամիտիտ թեան վարդապետու թիւ-
նը՝ քահանայական իշխանութիւնը յաւելցնելու
համար մտացածին ծնունդ մը կամ մարդ-
կային հնարք մը չ'է . զոր օրինակ կը պըն-
դեն թէ անանկ է . “ Ըսիկայ հնարուե-
”ցաւ քահանայից իշխանու թիւնն աւել-
”ցընելու համար : Ըն մի միայն բանը՝ որ

„ անոր պաշտպանները կրնան ըսել, պար-
 „ զապէս պնդել՝ կրկնել՝ և զրուցելն է՝
 „ թէ Քրիստոսի խօսքերը նկարագրապէս
 „ առնուելու են, երբ որ հացին համար
 „ լ'յս է մարմին իմ, և գաւաթին համար
 „ լ'յս է արիւն իմ ըսաւ. թէպէտ ասով
 „ կը հարկադրին գաւաթը և ո՛չ թէ գինին
 „ գոյափոխեալ համարիլ: ” (Երեւ 27:)

Լ'սէք հիմայ Պարոններ, կրօնական
 քննիչի մը ամենածաղրելի զուարճախօ-
 սութիւնը, և միանգամայն խորին յիմա-
 րական մէկ ըմբռնումը: Քրիստոս գա-
 ւաթի՞ն համար ըսաւ աս է իմ արիւնս,
 չէ՞ նէ՝ “ գաւաթը առնելով գոհացաւ
 „ տուաւ անոնց ” որ խմեն (Ի՞նչը խմեն,
 Բաժա՞նք) գինիէն, որովհետեւ ան էր անոր նոր
 ուխտի արիւնը: (Սաղ. Իզ. 27 — 28:)

Թէպէտ և մեզի հարկ չէր ըլլար մեր
 բուն նպատակէն հեռանալով՝ Լ'ստո՞ծե՞
 Լ'ստո՞ծոյ առջին Քրիստոսով խօսող ԿԱՏԱԿԱԲԱՆԻ
 Տը ծաղրածո-լի-նները ցուցնել, բայց ըսելու
 համար՝ որ մէկ պզտիկ ծուռ ըմբռնումին
 վրայ մէկ պզտիկ ծուռ վարդապետու-
 թիւն մ'ալ աւելնալով մէկ մեծ հերետի-
 կոսութիւն մը յառաջ կուգայ, թէ որ
 տգէտ ռամիկ մը՝ սուրբ գիրքէն չը հաս-
 կըցած բանը գիտցողի մը չի հարցնէ:

Այլ ծաղրածու խոսուածաբանը խօսքը առանկ յառաջ կը վարէ :

« Երբ որ անթիւ ասոնց նման այլաբանական խօսքի զրուցուածքներ յառաջ կը բերուին, ինչպէս՝ « Ես եմ որ թըն ճշմարիտ, ես եմ դուռն, ան վէմը որ անոնց հետը կ'երթար, Քրիստոս ինքն էր, » և այլն. մէկ պատասխան մը չ'են կրնար տալ. բայց միայն կ'ըսեն թէ՝ ասոնք այլաբանական են, միայն անոնք այլաբանական չ'են : Իայց ինչէն անոնք այլաբանական չ'են. պատճառ մը չ'են կրնար տալ : » (Երեւ 27—28) :

Այլ է մարդը՝ որ առանկ խօսքի մը պատասխանէ, և ո՞վ են վարդապետները, եթէ ոչ ըստ խմայ իւրոյ վարդապետող խաբէբայներ : Իայց Պօղոս Հոգւոյն սրբոյ շնորհաց ընտրեալ անօթը՝ անանկ յայտնի կը խօսի՝ որ աս խօսքերը նկարագրութեամբ առնելու կը շարժիմ. վասնորոյ զանի պատասխանատու կ'ընեմ իր հարցումին :

« Օրհնութեան բաժակը որ կ'օրհնեմք, չէ՞ որ հաղորդութիւն է Քրիստոսի ալիքի : Հացը՝ որ կը կտրենք՝ չէ՞ որ Յիսուսի Քրիստոսի Տարմնոյն հաղորդութիւնն է : Չեմ գիտեր ինչպէս հաղորդուած ի՞նչա՞մ Քրիստոսի Տարմնոյ և արեանը՝ հացը ու գինին ճաշիւնը,

„ Բնութեան իրենց հայտնի զինքն իր իշխանիս) Աս-
 „ կից ետքը անարժանութեամբ Տէրոջը
 „ հացերը ուտողը կամ բաժակները խը-
 „ մողը պարսկան ըլլայ Տէրոջը մարմինն և ուրի-
 „ նին : Թող փորձէ մարդ իր անձը . և ետ-
 „ քը ան հացէն ուտէ ու գաւաթէն խը-
 „ մէ , որովհետեւ անարժանութեամբ ու-
 „ տողը ու խմողը , իր անձին գատաաստանը
 „ կ'ուտէ ու կը խմէ . վասն զի՝ Տէրոջը մար-
 „ մին չի խորհրդ . . . ասպա թէ մէկը անօթի
 „ է՝ իր տանը մէջ թող ուտէ . . . » (Թ-
 „ Կրն . Ժա . 27 — 28 — 29 — 34) : Դաւիթ
 „ ալ կ'ըսէ . « Ճաշակեցէք ու տեսէք որով-
 „ հետեւ անուշէ Տէրը : » (Սող . Էդ . 9 :)

Հիմայ մի միայն սա գատաաստանը կը
 յարուցանեմ ամեն միտքերուն : — Սթե-
 Տէրը կ'ուտուի . և ո՞վ կրնայ զանի ճաշա-
 կել , « Լըբ որ Աւետարանը կ'իմացնէ՝ որ
 „ Քրիստոս իւր փառաւորեալ մարմնովը
 „ երկինքն է : » (Յայտարար . Աւետ . երե . 3 :)
 Թէ որ օրհնութեան հացին ու գինիին
 համար ըսենք՝ որ ան է անոր մարմինը և
 արիւնը , ինչպէս որ ինքը ըսաւ , բայց
 սա խօսքերը այլաբանական է կ'ըսեն :

Զիսուսի սա խօսքերը ինտոյր միտք
 առնենք .

« Իրաւ իրաւ կ'ըսեմ ձեզի , ինծի հա-

Դ և ատացողը յաւիտենական կեանքը կ'ըն-
 Դ Դ ունի : Կենաց հացը ես եմ . . . : Ըս-
 Դ հացը երկինքէն իջած է . . . : Ըս եմ
 Դ կենդանի հացը , որ երկնից իջած . . . :
 Դ Իմ տալը հացս իմ մարմինս է . . . : Ի-
 Դ թաւ իրաւ կ'ըսեմ ձեզի . թէ որ Արդւոյն
 Դ մարդոյ մարմինը չուտէք , ու չի խմէք
 Դ անոր արիւնը , ձեր անձերոսն կեանք
 Դ չունիք : Իմ մարմինըս ուտողը և արիւնս
 Դ խմողը յաւիտենական կեանքը ունի . . . :
 Դ Արովհետեւ իմ մարմինս ճշմարիտ կե-
 Դ բակուր է . և իմ արիւնս ճշմարիտ խը-
 Դ մելի է : Իմ մարմինս ուտողը և իմ ա-
 Դ րիւնս խմողը իմ մէջս բնակի ես ալ ա-
 Դ նոր մէջը : Ըս է երկնից իջած հացը .
 Դ ձեր հարցը կերած մանանային պէս չէ
 Դ որ մեռան . աս հացը ուտողը յաւի-
 Դ տեան պիտի մնայ : Դ (Յէ . Դ . 47 . Բն-
 Է - 59 :)

Երգեօր աս խօսքերը այլաբանական
 հատկընձնք . և այլաբանական քննչ հաս-
 կընալու ենք , թէ որ կը ներէ մեր ազի-
 տաւթեանը՝ ցուցնէ մեզի աս ամեն մէկ
 խօսքերուն այլաբանական նշանակու-
 թիւնները :

Երգ՝ ողջամիտ քրիստոնեայ մը այլա-
 բանական խօսքեր է չի կրնար ըսել , ոչ աւ-

սոնց , ոչ Պօղոսի և ոչ ալ Դաւթի խօսքերուն : Այլ՝ սոսկապէս կ'ըսէ՝ որ այն հայր որ կ'ուսեմք Նիկեդեցին , ուրիշ հացերու պէս չէ : որովհետեւ « անօթի եղողը » խոլ իր պոնիը դադէր կ'ըսէ : Աս հայր՝ Քրիստոսի իսկական մարմինն է , որ տուաւ « աշխարհի կեանքերուն համար » , զորն որ ուստեղմնիս՝ մեք անոր՝ ու ան մեզի պիտի բնակի յաւիտեան :

Աս հայր Քրիստոսի իսկական մարմինն է կ'ըսեմ , որովհետեւ Պօղոս կ'ըսէ որ « անարժանութեամբ ուտողը և խըր մողը իր անձին դատաստանը՝ կ'ուտէ ու կը խմէ . վասն զի Տէրոջ մարմինը չի խորեր : » Ինչ բան է չի խորածը . հայր ու գիւն . բայց ինչու անարժանութեամբ Տէրոջ մարմինը չի խորող կ'ըլլայ . հարկ է ուրեմն խոստովանիլ՝ որ անիկայ Տէրոջ մարմինը և արիւնն է :

Բան Աւետարանականին իմաստնադոյն հեղինակը՝ որ անշուշտ ըսածը մոռցած չի տիտի ըլլայ՝ « Պատարագի վրայօք հոս բան չի պիտի խօսիմ » (Երեւ 27) ըսածը գոյե միայն ելած ըլլալով անոր ետեւի և միւս երեսներուն վրայ Պատարագի խորհուրդին վրայօք խօսելու կ'ըսկըսի : Աս ըսելով կ'ուզենք իմացնել որ

համարոյ Վարդապետութիւն յարողը՝ խելը Գը-
լտիւ Տարր ըլլալը է . և ըսածը մոռնալով
կրկին այն նիւթերուն մէջ թապլտկող վար-
դապետը ոչ միայն բան մը չի շահիր՝ հա-
պա իր ունկնդիրներուն կամ՝ ընթերցող-
ներուն ձանձրանալուն ալ պատճառ կ'ըլ-
լայ . և միշտ իր ծանր աշխատութիւննե-
րուն փոխարէն՝ մի միայն անպատուութեան
ժառանգութիւն կը մոնայ :

Իր տեսրակին 29 երորդ երեսին Պօ-
ղոս Առաքեալին առ Եբրայեցիս գրած
Թղթին Թ. և Ժ. գլուխներուն մէկ քանի
համարները կը ցուցնէ . որոնցմով ըսել
կ'ուզէ և ըսած ալ է որ Պատարագի խոր-
հուրդը կատարելը՝ Քրիստոսի տկաւոր իշ-
խանութիւնը յաշխարհէ է : (Երես 28 :) Աոր
համար հեզութեամբ կը պատասխանեմք
իրեն՝ որ այն ամեն վկայութիւնները՝ որ
բերած է՝ բոլորն ալ Սուրբաշխի պատարագ-
ներուն ընդդէմ իշխանութիւն . և մեր (Պատա-
րագ) կոչած խորհուրդը՝ բոլորովին հե-
ռու է ան պատարագներուն իկնի-իկն՝
իկն իերկէն՝ իկն նպատակէն :

Սեր կոչած Պատարագը՝ որ քահանան
կը մատուցանէ ժողովուրդին , ան պատա-
րագն է՝ որ Քրիստոս մէկ անգամ ըրաւ ,
և ըսաւ որ ասիկայ ընենք զինքը յիշելու

համար : (Վր. իբ. 26 :)

Սեր Պատարագ կոչած խորհուրդը ամեն օր ժողովուրդին կը յիշեցընէ Քրիստոսի աշխարհ գալը՝ մարմին առնելը՝ չարչարուիլը՝ և մեր հոգիները դժոխքներէն ազատելու համար Հոգւով հոն իջնալը . . . և այլն . և ոչ թէ Հրէական պատարագներուն պէս՝ մեղքերու համաձայն նիւթերն ալ կը փոխուին . . . : (Սեր ասոր վրայօր խօսիլը Ռեր խոսքմանը համայնի ուրիշ հեղինակներու կը խորոմս, աս Ռի քանի խօսերը ըսելնու ետքը :)

Եւ աս կերպով քննեցինք (Ռի ալ) ժողովուրդին կըթուծեանն ու շինուծեանը համար դրուած տետրակին մէջ եղած աս եօթը վարդապետութիւնները . և ԱՆՈՒՅ ԱՄԵՆ ՄԵԿԸ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՁԻՆ ՄԵՋԸ ԳՏԱՆՔ . և մեծ աշխատութիւնով մըն ալ ասոր գէմ դրուածք մը քննելով ԱՆՈՐ ՊԱՐՈՒՆԱԿԱԾ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐՈՒՆ ՄԵԿԸ ՁԸ ԳՏԱՆՔ ՀՈՆ :

Եւ հիմակուան զուրցելու խօսքերնիս Ռեր քրիստոնէական ճշմարտութեան խոսքն և Խոթեանը Ռջ ըլ իար . անոր համար՝ թողութիւն խնդրելով մեր բանադատէն՝ ասոնք ալ քրիստոնէական ճշմարտութեան գլխաւոր ճշմարտութիւններուն իարգը պիտի անցունէմ . որոց

համար կը յուսամ որ պիտի ներէ մեզի :
 Վերը՝ Լեւտարանական Եկեղեցւոյ
 յայտարարութենէն քանի մը խօսք քա-
 ղելով նշանակելու համար նոյն տետրակը
 կարգացած տօնենիս՝ սա խօսքերն ալ
 կրցանք կարդալ : « Զորարդ յօգուածին
 » մէջ՝ ուրիշ սուտ վարդապետութիւննե-
 » րէ ՚ի զատ մէզմէ կը պահանջէ (Պատ-
 » րիսբը) ընդունիլ մկրտութիւնը ոչ թէ
 » տուրք գրոց համեմատ՝ ինչպէս որ կ'ըն-
 » դունիմք , այլ կը պահանջէ այնքան հար-
 » կաւոր դաւանիլ անիկայ փրկութեան՝
 » որ կատարելացէս անմեղ էակ մը չը
 » կրնար փրկուիլ առանց անոր . և ասան-
 » կով մկրտութիւնը Լստուծոյ օրինաց
 » կատարեալ հնազանդութենէն աւելի
 » աղէկ և աւելի հարկաւոր կ'ընէ : »
 (Երեւ . 3 :) Լս խօսքին մէկ պատկերն այլ
 Բան Լեւտարանականին մէջ կը գտնամք .
 « Եթէ դուք հիմայ փրկութիւն կը յու-
 » սաք մկրտութենէն . . . մահաբեր կեր-
 » պիւ խաբուած էք : Յոյսերնիդ յաւի-
 » տենական յուսահատութեան մէջ պիտի
 » վերջանան : » (Երեւ . 36 :)

Ինտո՞ր է արդեօք ընդունած մկրտու-
 թիւննին որ սուրբ գրոց համաձայն կ'ըլ-
 ւայ . և մերը (Իբրեւ) սուտ վարդապե-

տութիւն մը: Չը գիտեր արդեօք այդ
 հեղինակը որ Մատուծոյ օրինաց կաաար-
 եալ հնազանդութիւնը՝ մկրտութիւնն
 ալ բնդունիլէ: Եւելի աղէկ չ'էր բնեք
 մեր ուսուցիչը՝ «Վաւք հիմայ մկրտու-
 ՞թենէն փրկութիւն կը յուսար նէ՝ մա-
 ՞հաբեր կերպիւ խաբուած էք ուսելուն
 տեղ՝ մկրտութիւնը անպիշ արարողութիւն մըն է:
 Եւ աւելորդապաշտութիւն, քսեր: Չ'էն տե-
 սած գրուածը, «... մաքսաւորները
 ՞արդարացուցին զՄատուած՝ վասն զի
 ՞Յօհաննաւ մկրտութիւնովք մկրտուե-
 ՞ցան, իսկ փաբիսեցիները և օրինական
 ՞ները՝ Մատուծոյ խորհուրդը անարդե-
 ՞ցին իրենց անձերուն վրայ, վասն զի
 ՞չք մկրտուեցան անկէ:» (Ղուկ. Թ.
 29—30:) Տակաւին գիտցած չք պիտի ը-
 լային որ մկրտութիւնը Մատուծոյ մէկ
 խորհուրդն է, և անանկ արդարութիւն
 մը՝ որ կատարելապէս անմեղ էակ մը
 պէտք է որ ան արդարութիւնն ալ ունե-
 նայ, և առանց անոր չք կրնար բսել թէ-
 կս արդար եմ: Քրիստոս քնչ բանի հա-
 մար մկրտուեցաւ. «Յօհաննէս ալ կ'ար-
 ՞գիլէ զանի՝ ու կ'ըսէ. ինծի պէտք է քեզ
 ՞մէ մկրտուիլ, և դուն ինձի՝ կուգաս:
 ՞Պատասխան տուաւ Յիսուս՝ ու կ'ըսէ:

« անոր . թող տուր հիմայ , վասն զի ա-
 « սանկ կը վայլէ ամեն արդարութիւնը
 « լեցընել : » (Սաբ . 7 . 14 — 15 :) Օղջա-
 « ցող հրեայք Պետրոսի հարցուցած ատեն
 « նին թէ « ինչ ընենք արք եղբարք . կ'ըսէ
 « անոնց Պետրոս . ապաշխարեցէք՝ և թող
 « մկրտուի ձեզնէ ամեն մէկը (Յիսուսի
 « Քրիստոսի անուամբը մեղաց թողու-
 « թեան համար . և Հոգւոյն սրբոյ աւե-
 « տիսը պիտի ընդունիք : » (Գործ . ք . 38 :)
 Եւ առ ուրեմն՝ փրկութեան առաջին պայ-
 « մանը աս է , « մի Տէր , մի հաւատք , և
 « մի մկրտութիւն » (Լւկ . 7 . 5 :)

Ամա կնուս վախճան չը տուած՝ տեղի
 ունեցաւ՝ որ մէկ յայտնի հակասութիւն
 մ'ալ ջուցնենք : Իսկ Ներտարանականը
 ամենայն ջանիւք կը սրաշտպանէ ապաշ-
 « խարութիւնը , և մեծաւ ճշմարտու-
 « թեամբ . և իր տետրակը սուրբ գիրքե-
 « րէն քաղուած շատ մը օրինակներով կը
 « լեցընէ , հաստատելու համար՝ որ « առանց
 « ապաշխարութեան մէկը արքայութիւն
 « չը պիտի մտնայ : » (34 — 36 :) Իայց նոյն
 « իսկ իր կրօնակիցը (կամ՝ ո՞վ գիտէ , իարեւ
 « ինչ) ուրիշ տեղ մ'ալ ասանկ կ'ըսէ .
 « Կը հաւատամք թէ մի միայն Քրիստոսի
 « արդարութիւնովը կրնանք արդարանալ

“ Հաւատքով, և ոչ թէ պահով՝ ողորմու-
 “ թիւն պաշտօնը՝ ապաշխարանք խաղելով և որ և
 “ իցէ մեր գործքերովը . . . ” (Յայտարա-
 ռութիւն . . . էրեւ 13:) Այս երկու հակա-
 սական խօսքերուն մի միայն զիրենք դա-
 տաւոր կ'ընտրենք . վասն զի՝ դուք անար-
 ժան էք անոնց դատաւոր ընտրուելը .
 որովհետեւ անոնք Աւետարանական են՝ և լո-
 սաւորեալ . և միշտ դեպ ՚ի լոյսը կ'երևան :

Այս երանի թէ լոյսերնին խաւար չ'ը-
 լար . վասն զի “ գործքերէն կ'արդարանայ
 մարդ՝ և ոչ միայն հաւատքէն ” (Յակ.
 ք. 26.) կ'ըսէ Առաքեալը, բայց ասիկայ
 կ'ըսէ որ “ միայն Քրիստոսի արդարութիւնովը
 “ կրնանք արդարանալ հաւաստով, և ոչ թէ . . .
 ողորմութիւն պաշտօնը : ”

Ասիկայ մեղադրելի չ'է . որովհետեւ
 չը դիտնալու է “ որ անողորմ դատաւ-
 “ ր տան ըլլալու է անոր, որ ողորմութիւն
 “ չը տար . քանզի ողորմութիւնը բարձ-
 “ րագլուխ կը պարծի առ դատաստու-

1 Այս կ'այտնի հակասութիւն մըն է նաեւ մեր բանա-
 դատին ըսելը, “ չափերը մեծ արդարութեամբ և անփո-
 “ ր թեամբ դեմ ինքեմ են՝ թէ ասիկայ Բարի Գործիքը ՚ի ունե-
 “ ր ջնէն : ” (էրեւ 38:) Կարելի է որ ինքը կարգացած չ'ը-
 լայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ աս Յայտարարութիւնը .
 անոր համար կը հրաւիրենք զինքը որ անգամ մը կարգաւ
 ու կողք նստեն զրէ, գրել ուղղածը :

“ նաւ : ” (Զալ . Բ . 15 :)

Թէպէտ և առ համարներէն կը սոր-
վինք՝ որ ողորմութիւն տալով ողորմութիւն
պիտի գտնանք , բայց մի միայն ո-
ղորմութիւնը չէ՝ որով արժանաւորու-
թիւն պիտի ունենանք . Նոտուծոյ առջին
էլեւը . “ հասցա ան ամեն բանով որ Նո-
տուծոյ բերնէն կ'ելլայ : ” (Սաթ . Դ . 4 :)

Կ'աղաչեմ ձեզի ուրեմն զի Եղբայր-
ներ , որ ձեր մէկ եղբայրացին գրած առ
նամակը՝ հարեանցի կարգալով մը մէկգի-
չը դնէք . “ վասն զի՝ կայ իմ մէջս Քրիս-
տոսի ճշմարտութիւնը . . . ինչ որ կը
հեմ , պիտի ընեմ՝ ալ , որ կորեմ անոնց
ստորագրուները որոնք ստորագրուներ կ'ու-
ղեն , որ անով պարծենան , ու անոնք
մեզի պէս գտնուին : Քանզի անանկնե-
րը սուտ առաքելներ են , նենդաւոր
մշակներ . Քրիստոսի Նաբելոյ կերպա-
րանօքը կը կերպարանին , և զարմանա-
լու բաներ չ'են . քանզի ստտանան ին-
քն ալ լուսոյ հրեշտակի (կերպարանօք)
կը կերպարանի , և մեծ բան չ'է՝ թէ
անոր պաշտօնեաներն ալ արգարու-
թեան պաշտօնեաներու պէս կը կեր-
պարանին , որոց կատարածը իրենց գոր-
ծոյը համաձայն ըլլայ : (Երեմ . Կրթ .

10 — 15) Կ'աղաչեմք ձեզի եղբայր-
 ներ՝ Տէրօջը համար յեր վասպակաւորները և
 վերակացուները՝ և յեր խրատողները ճաննաւ :
 Եւ զանոնք իրենց գործին համար՝ ա-
 լելի սիրոյ արժանաւորներ համարե-
 ցէք . խաղաղութիւն ըրէք մէկզմէկու
 հետ : Կ'աղաչենք ձեզի եղբայրներ , ըս-
 տահակները խրատեցէք , կարճամիտնե-
 րը մխիթարեցէք , տկարներուն պատրու-
 պարան եղէք . ամենուն համար երկոյ-
 նամիտ եղէք : (առաջին խեաղ . Ե . 12 :)
 Ասէց ետքը եղբայրներ հաստատուն
 եղէք և պինտ բռնեցէք աւանդութիւն :
 ներք՝ սրոնք սորվեցաք ինչ խօսուի և ին-
 ժեր իղլուի : (երկրորդ խեաղ . Բ . 14 :) Ի՛նչ
 բերարդ-իւնը և հաղորդութիւնը մի մաս-
 նաք . վասն զի ասանկ պատարագներու ին-
 հաճի լ'ստուած : Չեր առաջնորդներուն ճակ-
 ընէ : Եւ անոնց հպատակ եղէք . վասն
 զի անոնք ձեր ոգիներուն համար կը
 տքնին՝ որպէս թէ համարներ տալու են
 ձեզի հետ : . . (եր . Ժ . 16 — 18 :)
 Կը պատուիրեմ ձեզի եղբայրներ Յիսու-
 սի Քրիստոսի մեր Տէրօջը անուամբ ,
 հեռանալ ձեզի (ան) ամեն եղբայրնե-
 րէն՝ որոնք ստահակութեամբ կը վա-
 րուին . և ոչ մեզնէ առաջ աւանդու-

“ թիւններնուդ համաձայն : ” (Երեմ. Բ. 17 : 6 :)

Դարձեալ կ'ազատեմք ձեզի ով հա-
տուացեալ Նիքացիներ , Հայաստանեայց
Լ'ապրելական Նիքեացի խաղաղութիւ-
նը մի վրդովէք . և մի բամբասէք անիկայ
ի զուր . վասն զի՝ անիկայ բնաւին չ'ըն-
դունիր մտացածին վարդապետութիւն
մը , որովհետեւ աղէկ գիտէ Նիքացիներ
(Հոհաննու սանգովքները . “ Թե՛ որ Տե՛ղ
“ որ վրայ Բան յաւելցնէ՝ Լ'ստուած յաւելցնէ
“ նոր վրայ աս գիրիս Տե՛ղ գրուած Եօնը հարուած
“ ները : ” (Հայտ . Իբ . 18 :) Իսկ ալ յի-
շելով “ Որ Տե՛ղ աս պատմութեան պատկեր
“ թէն Տե՛ղ լո՛ծէ և անանի սորվեցնէ Տարբեր
“ նից արքայութեան Տե՛ղ պատիկ Իլ-Լի : ” (Ստ .
Է . 19 :) Օղջացէք ձեր անցեալին վրայ ,
և ներկայիդ՝ յաւիտենական ներկայի մը
խառնելու ամեն բարելաւութիւններով
զարդարեցէք . և , կամ ձեր մերժած Նի-
քեացիներ դարձեալ սուրբ քարոզելով բն-
դունեցէք , կամ “ լուեցուցէք ձեր լեզու
“ ները չարութենէն , և ձեր շրթունքներ
“ ըրէ նենգութիւն չը խօսին : ” (Ստ .
Գ . 14 :) Եւ երանի է Հայոց Նիքեացի-
ին , երբ որ կը նախատեն և կը հալածեն .
և անկէ սուտ տեղը ամեն չար բան կ'ը-

սեն Յիսուսի համար. (Ամբ. Է. 11.)
 վասն զի՝ ասկից ետքը՝ որ մեզ կ'անարգէ՝
 մարդը չ'անարգեր. այլ զվ'բառուած՝ որ
 և տուաւ իր սուրբ Հոգին մեզի. (Բե-
 սալ. Դ. 8.)

1852 թիւի :

Ս. Տ. Ս.

Աշակերտ՝ յանուն Թարգմանչաց
 հաւոյնեալ Դպրոցին, որ
 է յՕրէնագիւղ:

“ Չեմ կրնար աղօթք ընել , կ'ընեմ
 “ Կէր . Կէրք Դիւն Դեմ Գրած Տէր Գրիկն Տէր)
 “ առանց միանգամայն անէծք կարգալու :
 “ Երբ որ Սուրբ Եղիշի անուն չոք ըսելու ը-
 “ լամ , պէտք է որ միանգամայն ըսեմ ,
 “ անիծեալ , Դաւապարտեալ , նախապեալ ըլլայ պա-
 “ պապականեցոան և Բողոք չոք անոանք հայհոյողնե-
 “ րոն անոանք : Երբ որ Եղիշի արքայութիւն
 “ չոք ըսելու ըլլամ , պէտք է որ միանգա-
 “ մայն ըսեմ , անիծեալ Դաւապարտեալ ըլլայ
 “ և Կործանի պապականութիւնը և Երկրիս ամեն
 “ ան լաւագորութիւններն ու պարտութիւններն ,
 “ որոնք չոք լաւագորութեանք Դեմ են : Երբ
 “ որ Եղիշին կամ չոք ըսելու ըլլամ , պէտք
 “ է որ միանգամայն ըսեմ , անիծեալ , Դա-
 “ վապարտեալ ամօթապարտեալ ըլլան և ոչնչանան
 “ պապականեցոան ու չոք կամայք և Երկրորդ
 “ Դեմ ըլլողներուն մասնաճանճներն ու խորհուրդ-
 “ ները : Ստուգիւ ամէն օր անգագար ա-
 “ սանկ կ'աղօթեմ թէ բերնով թէ մըտ-
 “ քով . Քրիստոսի ամեն հաւատապեալ
 “ ներն ալ ինձի հետ ասանկ կ'աղօթեն ,
 “ և աղէկ ալ գիտեմ որ աս աղօթքնիս
 “ կը լսուի : (Տրեղայի մարտապանին Դեմ
 “ ըսած Գրիկն Տէր . Կէս առ Սիֆիլ . Գիր .
 “ Բ . Գլ . Ժ . 448 . 449 :) Քաղաք Զայե-
 “ րէն Լոս-Անջելոս Կաթոլիկական : ”

Չէ՛ թէ իբրև նոր երևան կը հանեմք ճշմարտութիւնը, պատասխանելով յայտնեալ ստութեանց և զրպարտութեանց, որ արդէն սուրբ Հայրերը բոլոր իրենց գրաւոր աշխատութիւնները աս բաներուն վրայ պարապեցուցած կը թուին, հապա որ՝ ի հարկէ ստիպեալ (՝ զնուակն լ' զգալիցի մը աղերսներովք մեր աս մէկ փոքրիկ ծառայութիւնը կ'ընծայեմք լ' զգին. լռեցընելու համար ան լեզուները՝ որ ատենէ մը ի վեր կը պտըտին (Բողոքական Եկեղեցւոյ անդամներուն բերանը թէ « ո՞ր է Բան լ' Երարանականին պարսառ յիսնը : » լ' կրկին պատճառովս ձեռք զարկի Ժողովելու սիրամարգներուն (վարդապետներուն) թևերէն թափած փետուրները, և անոնցմով զարդարելով աս թռչնակս՝ կը խրկեմ միամիտ աղաւնիներու մէջ. խնդրելով լ' քտուծմէ՝ որ լ' զովքեան ագռաւին ձիւնը չը գայ իր գլուխուն . . . :

Երեւ	Տ՝Դ	ՍիւսԼ	Ուղիւ
19	10	ապրապապապա	ապրապապա
28	14	իշխանութեան	իշխանութեանէ
"	18	կը գտնանք	կը գտնանք
31	9	Ասիկայ	" Ասիկայ
"	11	մեղաց	մեղաց : "
34	5	համար	համար է՝
42	25	խոսքովանութեան	խոսքովանութեան
45	2	վարդապետութի	վարդապետութիւնը
44	18	մի՛ հարէր	մի՛ հարէր
"	19	մի՛ հարիցէ	մի՛ հարիցէ
46	2	գրած	գրած
"	ժանօրէ	գատատանէ սրա	գատատանի մըն ալ
		տասխան մ'ալ	սլատասխան . . .
55	21	համա	համար
76	22	հրատարակուած	հրատարակուած
			տեարակներուն
78	15	վան որոյ հապա	հապա
80	25	2է՛՛	(2է՛՛

1895

2r

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

Երես	Տող	Պատկան	Սխալ	Ուղղիչ
20	40	փիլիսոփայից		
21	6	որ		
21	25	ինչ		
22	4		վեր	ի վեր
23	4	.		...
23	45		կենդանութեան	կենդանութեան
29	24		Աստուածոյն	Աստուծոյն

